

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA**

Názor seniorů na stav životního prostředí v České republice

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

Ing. Renata Švestková, Ph.D

Autor:

Iva Horatlíková

2008

Abstrakt

The aim of this thesis is to clarify senior citizens' attitude to the condition of the environment in the Czech Republic and their concern to share efforts for its improvement as well as to learn if they feel responsible and can get enough information in this field.

The introductory, theoretical part mentions the term of „old age“ and gives the analysis of the present-day and future demographic development of the number of seniors.

The surroundings people interact with and are affected by are called „the environment“. In my thesis I deal not only with the term itself but also with its influence on healthy lifestyle of seniors. I summarize and assess findings I have obtained from seniors in terms of their own attitudes to the condition of the environment.

To understand the environment issue it is necessary to have access to a large scale of information resources. I give an account of activities that were held or are being offered at present. They may contribute to a better awareness of a person's own responsibility to sustainable development.

The other, practical part of my thesis deals with the results I acquired by the method of semi-standardized interviews and questionnaires. The 14 seniors aged 65 – 74 years who took part in the research had been selected at random.

They first filled in sociodemographical data and then answered 12 questions. The questions were focused on respondents' opportunities to get relevant information on the environment and their concern and willingness to get involved in the process of environmental improvement.

The results of the described research are favourable: seniors appreciate activities that make them more informed and thus responsible for the environment in the Czech Republic. They welcome the opportunity to share their views on the issue by meeting other people and building up social contacts thereby. They would like to get engaged more and help to improve the condition of the environment.

The data obtained will be shared with organisations dealing with environmental education but may be also used as an inspiration and encouragement for organizations of seniors at planning their activities.

Prohlášení:

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne 12.5.2008

Iva Horatlíková

Poděkování:

Děkuji vedoucí práce Ing. Renatě Švestkové, Ph.D. za věnovaný čas, obětavou pomoc a odborné vedení při zpracování bakalářské práce. Poděkování patří i celé mé rodině za její podporu a velkou trpělivost.

Obsah:

Úvod	8
1 Současný stav.....	10
1.1 Stáří.....	10
1.1.1 Definice stáří.....	10
1.1.2 Demografické údaje	10
1.1.3 Programy a strategie na podporu zdraví seniorů.....	12
1.2 Životní prostředí	14
1.2.1 Definice životního prostředí.....	14
1.2.2 Krajina	15
1.2.3 Složky životního prostředí.....	15
1.3 Vliv člověka na životní prostředí.....	16
1.3.1 Zhodnocení stavu životního prostředí v České republice a jeho ochrana	17
1.4 Vliv životního prostředí na člověka.....	19
1.4.1 Ekologie člověka	19
1.4.2 Sociální životní prostředí	20
1.4.3 Zdraví a životní prostředí	20
1.4.4 Vliv životního prostředí na seniory	22
1.5 Trvale udržitelný rozvoj.....	23
1.5.1 Definice pojmu	23
1.5.2 Základní principy trvale udržitelného rozvoje	24
1.5.3 Výchova k trvale udržitelnému rozvoji.....	25
1.6 Environmentální výchova, vzdělávání a osvěta	26
1.6.1 Pojem environmentální výchova, vzdělávání a osvěta.....	26
1.6.2 EVVO a seniory	28
1.6.3 Ekologická centra a seniory	28
1.7 Univerzity třetího věku.....	30
1.7.1 Význam univerzit třetího věku	30
1.7.2 Životní prostředí jako obor na univerzitách třetího věku	31
1.8 Environmentální etika	31
2 Cíl práce.....	33
3 Metodika	34
3.1 Použitá metodika.....	34
3.2 Charakteristika výzkumného souboru	34
4 Výsledky.....	36
4.1 Základní údaje o respondentech	36
4.2 Vyhodnocení odpovědí seniorů.....	39

5	Diskuse	46
6	Závěr	50
7	Klíčová slova.....	52
8	Seznam použitých zdrojů	53
9	Přílohy	58

Úvod

V České republice jsou v současné době zhruba dva miliony seniorů a podle nejnovějších demografických údajů se jejich počet bude v následujících letech výrazně zvyšovat.

Tento demografický jev se objevuje právě v době, kdy myšlení společnosti podléhá novověkému racionalismu, zaměřenému především na výkon, rychlost a mládí. Tento trend, nazývaný jinak „*kult mládí*“, je navíc také vyzdvihován a pochopitelně z komerčních důvodů propagován médii. Na základě toho se stáří stává hodným pozornosti spíše v souvislosti s hrozbou zátěže, kterou senioři v sociální oblasti pro stát i společnost představují. To vůči seniorům vyvolává u části společnosti určitou averzi a senioři jsou mnohdy vnímáni jako nepotřebná část populace, stojící často už jen na pozadí našeho zájmu.

Tento fakt mění sociální postavení a roli seniorů ve společnosti. Stáří bylo po mnohá staletí uznáváno pro své znalosti, moudrost a zkušenost, a to mu kromě úcty a respektu přinášelo také možnost tyto své poznatky předávat nejen dětem, ale i vnoučatům, na jejichž výchově se většinou také prarodiče podíleli. Ztráta této možnosti spolu s ekonomickými změnami a zhoršujícím se zdravotním stavem vyvolává u řady seniorů pocit zbytečnosti, doprovázený nezájmem a nemožností se již na čemkoliv aktivně podílet.

Paralelně s tímto jevem můžeme sledovat jev jiný, s problémem seniorské generace zdánlivě naprosto nesouvisející. Jedná se o výrazné změny životního prostředí na naší planetě.

Těžko bychom hledali někoho, kdo neslyšel o globálních změnách klimatu, zvyšující se teplotě či skleníkovém efektu. Všechny tyto globální změny mají i svůj dopad na stav životního prostředí v České republice a tím se dotýkají všech jejich obyvatel, seniory nevyjímaje.

Rozhodla jsem se proto ve své práci zjistit, jaký názor má generace současných seniorů na stav životního prostředí v České republice, jak tyto změny vnímá, nebo se sama aktivně snaží do nich zasáhnout. Právě environmentální výchova, vzdělávání a

osvěta by mohla být možným zdrojem nejen jejich nových poznatků o životním prostředí a jeho ochraně, ale také originálním a vítaným sociálním prostředkem, umožňujícím seniorům komunikaci s dalšími lidmi a institucemi. V důsledku výše uvedeného by senioři mohli aktivněji a zajímavěji trávit svůj volný čas a po spojení všech těchto faktorů naplnit svůj život pocitem potřeby či určitého uspokojení.

1 Současný stav

1.1 Stáří

1.1.1 Definice stáří

Definovat samo stáří je velmi obtížné a dosud neexistuje ani jedna jeho všeobecně platná definice.

Lze ho vidět jako poslední fázi života, v níž se nápadněji projevuje involuce, tedy souhrn involučních změn. Zhoršuje se zdatnost, odolnost a adaptabilita našeho organismu. Z medicínského hlediska hovoříme o involučním úbytku potenciálu zdraví. Často tak dochází k rozporům mezi stářím kalendářním (věkem člověka) a stářím biologickým (jeho zdatností, mírou involuce). Mnozí lidé jsou na svůj věk neobvykle zdatní a výkonní, jiní působí předčasně zestárlým (protetickým) dojmem [19].

Dá se říci, že člověk je právě tak starý, jak staře myslí. Stáří je tedy především funkcí duševního a tělesného stavu a ne jen počtu let života. Udržet co nejdéle svěžest mysli a těla se podaří, když žijeme prostě v souladu s řádem bytí, neznásilňujeme svou přirozenost a nesnažíme se hrát si na někoho, kým nejsme. Dá se tedy říci, že člověk je relativně mladý, dokud je schopen se učit, snášet nové odlišné názory, získávat nové odlišné zkušenosti a nechat se jimi ovlivnit [39].

Pokud bychom přesto chtěli vymezit počátek kalendářního stáří, obvykle se za něj, v hospodářsky vyspělých zemích, považuje věk 65 let. Často se však o věku 65-74 let (někdy dokonce 65-79) hovoří jen jako o počínajícím stáří a hranice vlastního stáří se posouvá do věku 75-80 let. Za dlouhověkost se považuje věk 90 a více let, i zde však dochází k posunu až k hranici 100 let. Příčinou posouvání hranic stáří do vyššího věku je přibývání seniorů a zlepšování jejich zdravotního i funkčního stavu [19].

1.1.2 Demografické údaje

V současné době prožíváme, aniž si to plně uvědomujeme, převratné období, vyznačující se výraznými demografickými změnami obyvatelstva. Střední délka života ve vyspělých zemích se zdatně prodlužuje. To přináší novou situaci jak pro fungování

společnosti a její ekonomiky, tak pro život jednotlivců, kteří se u nás mnohdy teprve nyní učí přijímat skutečnost, že i ve vyšším věku lze žít zajímavým a plnohodnotným životem.

Stárnutí obyvatelstva se svými ekonomickými a sociálními dopady na společnost se dnes považuje za jeden z dominantních problémů lidstva. Populace osob starších 60 let tvoří ve vyspělých zemích světa 22% společnosti, v České republice 21% a je reálný předpoklad, že toto procento bude stoupat [39].

Výše uvedené údaje, na něž ve svých publikacích apeluje a navazuje i řada dalších autorů (například HOLMEROVÁ 2002, JANKOVSKÝ 2003, ŠTILEC 2004), potvrzuje i projekce obyvatelstva Českého statistického úřadu, zveřejněná na Demografickém informačním portálu.

Demografické stárnutí populace, které lze charakterizovat zejména růstem relativního zastoupení osob ve věku nad 65 let, mělo doposud poměrně klidný průběh a jednalo se především o takzvané stárnutí zespoda věkové pyramidy. To znamená, že se snižoval podíl osob ve věku do 15 let, zatímco osob ve vyšším věku přibývalo pouze velmi pozvolně. Podle nejnovější projekce obyvatelstva České republiky do roku 2050, kterou vypracoval Český statistický úřad ke konci roku 2003, se však již za dva až tři roky začne počet osob starších 65 let intenzivně zvyšovat, neboť se tohoto věku začnou dožívat početně silnější generace narozené po roce 1940. Na intenzitě nabere tento proces, jež bude charakteristickým rysem populačního vývoje České republiky v celé první polovině 21. století, v období 2011-2017, a to v důsledku přechodu silných poválečných ročníků přes tuto věkovou hranici. Relativní zastoupení osob nad 65 let v populaci poroste ale také díky poklesu počtu narozených.

**Tabulka 1: Budoucí vývoj složení obyvatelstva. podle hlavních věk. skupin, ČR,
2002-2050 (v %)**

Rok	Věkové skupiny		
	0 – 14	15 – 64	65+
2002	15,6	70,5	13,9
2005	14,5	71,3	14,1
2010	13,6	70,9	15,5
2015	13,8	68,1	18,1
2020	13,7	66,0	20,3
2025	13,2	65,3	21,5
2030	12,6	64,5	22,8
2035	12,2	63,6	24,1
2040	12,2	60,9	26,9
2045	12,4	57,9	29,7
2050	12,4	56,3	31,3

Zdroj: [10]

Podle střední varianty projekce Českého statistického úřadu bude docházet ke změnám ve vývoji budoucího počtu osob starších 65 let, jenž bude mezi lety 2002 a 2050 plynule narůstat, přičemž dojde k více než zdvojnásobení tohoto počtu. Z 1 417 962 osob v roce 2002 dojde k nárůstu na 2 956 079 osob v roce 2050, tj. o 1 538 117 osob. Co se týče procentuálního zastoupení hlavních věkových skupin v populaci, dojde mezi lety 2002 a 2050 u osob starších 65 let k velmi výraznému nárůstu z 13,9 % na celých 31,3% (viz tab.č.1) [10].

1.1.3 Programy a strategie na podporu zdraví seniorů

Na demografické údaje o stárnutí populace reagovala již v roce 1982 Organizace spojených národů, pod jejíž záštitou se ve Vídni konalo *1. světové shromáždění o stárnutí*. Toto významné zasedání mělo značnou publicitu a vlády jednotlivých zemí byly vyzvány, aby problém stárnoucí populace řešily v rámci svých ekonomických

možností. Bylo zdůrazněno, že je třeba zajistit každému seniorovi podmínky pro důstojný život.

V návaznosti na vídeňské světové zasedání o stárnutí a stáří byla koncipována základní strategie, zjednodušeně označovaná jako „4xD“, založená na čtyřech hlavních pilířích, tzn. seniory demedicalizovat, neinstitucionalizovat, neprofesionalizovat a desektorizovat [14].

Právě v posledním zmiňovaném pilíři se uvádí, že desektorizovat znamená opustit představu, že jeden nebo dva resorty (zdravotnictví a sociální služby) pokryjí opodstatněné potřeby starších a starých lidí. Vytváří se tak prostor pro resorty ostatní, např. pro resort vzdělávání a životního prostředí.

Ve světě i u nás se tato strategie začala uvádět do praxe, bohužel řada problémů zůstala nevyřešena a demografický vývoj byl a je nadále nepříznivý. To vedlo k rozhodnutí, vyhlásit rok 1999 *Mezinárodním rokem seniorů*. V souvislosti s tím byly formulovány a zveřejněny mnohé významné dokumenty, např. *Montrealská deklarace*, zásady OSN s názvem *Přidejte život létům* a evropský program zdravotní výchovy *Stárnout zdravě v Evropě* [14].

Program *Stárnout zdravě v Evropě* a odvozeně také *Stárnout zdravě v České republice* se také nepřímo dotýká tématu této práce, tedy vztahu seniorů a životního prostředí. Mezi jeho hlavní cíle patřila podpora plného a aktivního společenského života a prodloužení doby kvalitního života zlepšením životního stylu a životního prostředí.

Také ve vládním programu, tedy *Národním programu přípravy na stárnutí na období let 2003-2007*, je v článku V. *Zdravý životní styl, kvalita života*, v bodě 7 uvedeno, že je třeba: *“Zlepšovat ochranu a kvalitu životního prostředí a přírody, zajistit racionální využívání přírodních zdrojů jako prostředku udržitelného rozvoje měst a obcí a zdravého života a zdravého stárnutí.”* [24]

Chceme-li se zabývat tím, jak souvisí životní prostředí se zdravotním stavem seniorů, začněme tedy definicemi základních pojmů dotýkajících se životního prostředí, jeho ochrany a vlivu na člověka.

1.2 Životní prostředí

1.2.1 Definice životního prostředí

Na pojem životní prostředí dnes narážíme na každém našem kroku, je skloňován všemi myslitelnými způsoby a to, jak prostřednictvím laické, tak i odborné veřejnosti, médií i vrcholnými politiky a zákonodárci. Tradičně je tento pojem spojen s technickými a přírodovědnými obory a nově se používá i ve spojení s vědami humanitními (právo, ekonomie, sociologie, filozofie atd.) [8]. Jak uvádí mimo jiné i ve své práci Hajn [13], je obtížné pojem životní prostředí definovat, a to pro značné množství více či méně odlišných názorů [25], [31]. Zahrnuje totiž vše, co nás obklopuje, v čem žijeme, co nás ovlivňuje a na co musíme stále reagovat, a to z přírodovědeckého, ekonomického i právního hlediska. Podle definice, kterou v Helsinkách v r. 1960 přijalo UNESCO, je životní prostředí „*ta část světa, s kterou je člověk v interakci, tj. kterou používá, ovlivňuje a které se přizpůsobuje*“ Z hlediska životního prostředí jsou tedy mimořádně důležité vztahy člověka k přírodě, k materiálním produktům jeho činnosti a vztahy lidí navzájem [13].

Pojem *životní prostředí* je díky zákonu č. 17/1992 Sb., o životním prostředí také součástí právní legislativy ČR a je definován takto: „*Životním prostředím je vše, co vytváří přirozené podmínky existence organismů včetně člověka a je předpokladem jejich dalšího vývoje. Jeho složkami jsou zejména ovzduší, voda, horniny, půda, organismy, ekosystémy a energie* [44].“

Podle rozsahu životního prostředí se rozlišuje životní prostředí jednotlivce, skupiny a všeho lidstva. V posledním případě je již pojem životního prostředí identický s pojmem biogeosféra a zahrnuje i produkty lidské činnosti [13].

Je tedy nutno osvětlit pojem *biogeosféra, či biosféra*, což je ta část zemské kůry, hydrosféry (vodní obal Země), kryosféry (povrch planety, kde se voda nachází v pevném skupenství) a atmosféry oživená organismy [40]. Biosféra velice úzce souvisí s dalším pojmem, jímž se budu zabývat v další části této práce a tím je *krajina*.

1.2.2 Krajina

Poměrně velké množství definic krajiny je dokladem nejen její velmi složité podstaty, ale i řady pohledů na ni, ovlivněných především specializací jednotlivých autorů, jak píše SKLENIČKA [35]. Dále uvádí, že vedle laického přístupu ke krajině, jenž má také širokou škálu podob, lze v rámci odborného pojetí krajiny rozlišit mnoho dílčích pohledů. Jinak vnímá krajinu architekt, jinak přírodovědec či historik, ekonom a zemědělec, umělec nebo politik.

S vědomím, že krajina přispívá ke vzniku místních kultur a že představuje základní složku evropského kulturního a přírodního dědictví přispívající k rozvoji lidského bytí a k upevnění evropské identity, byla ve Florencii v roce 2000 podepsána Evropská úmluva o krajině [21].

Do jisté míry strohou definicí *krajiny* nalezneme v zákoně č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny, podle kterého je „*krajina ta část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, tvořená souborem funkčně propojených ekosystémů a civilizačními prvky*“. Je to opět interakce přírodních podmínek, hospodářských činností člověka a celková úroveň kulturní vyspělosti lidské společnosti, co tvoří současný vzhled různých krajin světa [40].

V odborné literatuře lze zaznamenat i názory autorů [32], podle kterých můžeme rozlišovat „přírodu“ a „krajinu“. Krajina je cosi uměle vytvořeného, kdežto příroda představuje původní, nenarušený stav.

1.2.3 Složky životního prostředí

Životní prostředí a taktéž krajinu tvoří neživé (abiotické), živé (biotické) a společensko-hospodářské složky. Působí společně, současně a nepřetržitě. Životní prostředí musí poskytovat organismům prostor a podmínky pro všechny životní děje, tj. pro látkovou výměnu, pro rozmnožování a růst. Prostředí také musí vstřebávat (absorbovat) nepotřebné a škodlivé produkty látkové přeměny živých organismů a další produkty jejich činnosti i chránit organismy před nepříznivými vlivy. Všechny živé

organismy také ovlivňují svoje okolí a tím i podmínky pro svoji další existenci. Příkladem může být spásání rostlin býložravci, poškozování lesů hmyzími škůdci nebo kácení lesů člověkem. Člověk ovlivňuje své životní prostředí a je změnami prostředí, které vyvolal, zpětně ovlivňován [40].

1.3 Vliv člověka na životní prostředí

Rovnováha v přírodě je důležitá a pro život nezbytná. Lidé tuto rovnováhu narušují tím, že zbavují půdu zeleného krytu, znečišťují vzduch a vypouštějí jedy do moří. Budoucnost živých organismů na Zemi je nejistá, přinejmenším pokud se lidé nepoučí o ekologii a nezačnou brát ohled na naši planetu [34].

Těžkosti, které člověk vyvolal svou nerozumnou činností, skutečně již dnes mění zcela zásadním způsobem podmínky života na naší planetě. Průmyslová činnost způsobila změny, které již nejsou pouze lokální (místní), ale dotýkají se větších oblastí, jsou regionální, a dokonce zasahují celou planetu, mají globální rozsah. Ubývá neobnovitelných zdrojů energie, surovin a snižuje se i biologická rozmanitost přírody. Změny jsou velmi často nevratné [3]!

V současnosti žije na naší planetě více než 6 miliard obyvatel a podle demografických prognóz OSN by mělo být dosaženo počtu 7 miliard již v roce 2013. Pro obyvatelstvo je nutné zabezpečit výživu. Aby byly získány další pastviny a pole, jsou mýceny lesy, odvodňovány louky a močály.

Celosvětově je také stále větší propast mezi bohatými a chudými. Další lesy vymírají vlivem průmyslového znečištění ovzduší. Potýkáme se s tzv. skleníkovým efektem a s problémy souvisejícími se stále se zvětšující ozónovou dírou. Kácením tropických deštných lesů a pralesů dochází ke změnám klimatu s následky, které si lze jen sotva představit. Permanentně je znečišťována půda. Intenzifikace zemědělství, resp. intenzivní obdělávání půdy vede např. v některých oblastech Afriky k nezadržitelnému šíření pouští. Demografický tlak má též za následek rozrůstání lidských sídel, dochází k tzv. rychlé a divoké urbanizaci. Intenzivní lov všeho druhu, spojený s následky masového znečištění či likvidace přirozeného prostředí zvířat, vede k reálnému vyhynutí

mnoha živočišných druhů. Alarmující je pokračující znečišťování zásob pitné vody. Specifickým problémem je trvalé znečišťování moří a oceánů. Tento znepokojující výčet porušení rovnováhy v ekosystémech biosféry vinou člověka jednoznačně signalizuje, že je biosféra vážně ohrožena a že ztráty biodiverzity (druhové rozmanitosti) dosahují alarmujících hodnot [18].

Jedním z nejdiskutovanějších problémů globálního rozsahu, jak již bylo uvedeno, je skleníkový efekt. Ten můžeme pro názornost rozdělit na složku přirozenou a antropogenní. Skleníkový efekt přirozený, jak už sám název napovídá, je vyvolán tzv. přirozenými skleníkovými plyny, které se do atmosféry dostávají v důsledku přirozených procesů (např. vulkanismus, bakteriální činnost, fotosyntéza). Považujeme jej za pozitivní. Antropogenní skleníkový efekt, zvaný též zesílený skleníkový efekt či jev Arrheniův, vzniká v důsledku zvýšené koncentrace skleníkových plynů z antropogenní činnosti. Název jevu napovídá, že při něm dochází k obdobným dějům jako uvnitř zahradního skleníku [16].

1.3.1 Zhodnocení stavu životního prostředí v České republice a jeho ochrana

Koncem 80. let 20. století patřilo životní prostředí na území, které je dnes Českou republikou, k nejhorším v Evropě a v některých ukazatelích i na světě. Severozápadní část území byla, spolu s přilehlými oblastmi Saska a jihozápadního Polska, nazývána „Černým trojúhelníkem“. Komunistický režim informace o skutečném stavu před svými občany tajil a katastrofická situace tak byla považována za ještě horší, než ve skutečnosti byla. V průběhu revolučních změn na konci roku 1989 bylo proto zlepšení stavu životního prostředí jednoznačnou prioritou [2].

V současnosti lze označit stav životního prostředí v ČR za stabilizovaný. Přestože meziročně došlo k mírnému zlepšení v některých oblastech, potvrdily se zároveň nové negativní trendy, kterým musí ČR od počátku 21. století čelit. Negativně je třeba hodnotit i pokračující dynamický rozvoj silniční dopravy, který komplikuje další snižování zátěže životního prostředí, a to hlavně v oblastech emisí skleníkových plynů, látek znečišťujících ovzduší a hluku [4].

Zatímco negativní vlivy motorové dopravy dynamicky rostou, vlivy průmyslu, který v mnoha ohledech dosud poškozují životní prostředí více než doprava, stagnují či dokonce mírně klesají [5].

Pro snižování negativních dopadů automobilové dopravy proto vláda České republiky v rámci státní politiky životního prostředí podporuje změnu podílu osobní a nákladní dopravy ve prospěch takových druhů, jako je železniční, kombinovaná a dále veřejná osobní a cyklistická doprava. Ve městech jsou podporovány komplexní integrované dopravní systémy, či systémy záchytných parkovišť v perifériích měst (systémy park-and-ride a park-and-go) [36].

Emise skleníkových plynů neklesají, naopak podle předběžných dat za rok 2006 došlo k jejich mírnému meziročnímu nárůstu. Česká republika je zařazena do systému obchodování s emisemi skleníkových plynů, který je a zřejmě i do budoucna bude klíčovým nástrojem pro jejich redukci [36].

Emise většiny znečišťujících látek ze zvláště velkých a velkých zdrojů znečištění ovzduší klesají. Problematický je nárůst emisí z malých a mobilních zdrojů [4].

Dle *Zprávy o životním prostředí České republiky 2006* [4] je kvalita ovzduší významně ovlivněna znečištěním prašnými částicemi a přízemním ozonem. Plocha území, na kterém byl překročen imisní limit pro prašné částice, se od roku 2005 mírně zmenšila. Státní zdravotní ústav prováděl studii zabývající se kvalitou ovzduší v malých sídlech České republiky, ve které zjistil, že lidé v těchto sídlech dýchají stejný, v některých případech dokonce horší vzduch než lidé ve velkých městech. Ze studie vyplývá, že kvalita ovzduší zde závisí zejména na palivu, kterým obyvatelé vytápějí své rodinné domy a byty.

Opatření ke zlepšení kvality ovzduší jsou uvedeny v Národním programu snižování emisí. Jedná se o konkrétní aktivity, které povedou např. i ke kontrolovatelnosti spalovacích zdrojů umístěných v domácnostech a v konečné fázi k omezení spalování tuhých fosilních paliv [5].

V roce 2006 pokračoval příznivý trend snižování produkce odpadů, zvyšování množství materiálově využívaných odpadů a zvyšování podílu tříděných komunálních

odpadů. Přes pokles produkce komunálních odpadů se však zvýšil podíl těchto odpadů ukládaných na skládky [4]. Závažným problémem odpadů dodnes zůstávají nelegální (tzv. černé) skládky. Problémovými druhy odpadu jsou např. biologicky rozložitelný odpad ze zahrad nebo stavební a demoliční odpady. Těm, kteří na těchto černých skládkách odpady ukládají hrozí sankce, které vycházejí ze zákona č. 185/2001 Sb., o odpadech. Naopak pozitivním krokem se stalo např. materiálové či energetické využití odpadů nebo zpětný odběr některých výrobků (elektrospotřebiče, pneumatiky, baterie, oleje apod.) [5].

Energetická náročnost vyjádřená měrnou spotřebou primárních energetických zdrojů na jednotku HDP dosáhla v roce 2006 největšího meziročního poklesu za posledních 10 let. V roce 2006 pokračoval růst produkce elektrické i tepelné energie z obnovitelných zdrojů energie. Významně vzrostl podíl obnovitelných zdrojů energie na celkové spotřebě primárních energetických zdrojů [4].

1.4 Vliv životního prostředí na člověka

1.4.1 Ekologie člověka

Působení všech složek životního prostředí jak na jednotlivce, tak i na celou populaci, zkoumá ekologie člověka. Jde o nový obor antropologie. Cílem ekologie člověka je studium vztahů mezi lidskými populacemi a ekosystémy za účelem ochrany budoucích populací i ekosystémů, popisuje HAJN [13] a uvádí dva důvody pro samostatnost ekologie člověka jako vědního oboru.

Prvním důvodem je, že člověk svojí činností mění životní prostředí a vytváří prostředí nové. Nové, modifikované prostředí zpětně člověka ovlivňuje po pozitivní i negativní stránce. O následných zpětných dopadech tohoto, do značné míry umělého prostředí a o ovlivnění člověka, nemáme doposud potřebné znalosti. Druhým důvodem je to, že kultura vytváří nové lidské prostředí. Vznikající tzv. „kulturní prostředí“ je často v protikladu k vlivům přírodního prostředí. V umělém prostředí je ekotop nahrazen stavbami a biotická složka je tak tvořena prakticky jen člověkem, doprovodnou zelení, kulturními rostlinami a domácími zvířaty [13].

1.4.2 Sociální životní prostředí

Sociální ekologie (lidská ekologie) je multidisciplinárním oborem zkoumajícím filosofické, sociální, psychické a kulturní předpoklady a způsoby existence člověka v přírodním i nově utvářeném životním prostředí. Sociální a kulturní ekologie poznává a analyzuje zvláště vzájemné vztahy lidských kultur a přírody založené na etických, hodnotových a kulturních modelech, umožňujícími trvalou udržitelnost rozvoje člověka, kvality života a lidské společnosti v relativně stabilním přírodním a životním prostředí [7].

Sociální prostředí člověka zahrnuje jeho životní a pracovní podmínky, úroveň příjmů, vzdělání a také společenství, jehož je člověk součástí. Všechny tyto prvky mají velký vliv na zdraví. Velké rozdíly mezi sociálními prostředími v rámci Evropy přispívají k velkým rozdílům ve zdravotním stavu. Velké rozdíly ve střední délce života a ve výskytu nemocí jsou mezi bohatými a chudými, mezi lidmi s kvalitním a s nedostatečným vzděláním a mezi dělníky a odborníky [46].

1.4.3 Zdraví a životní prostředí

Chceme-li hovořit o vlivu životního prostředí na zdraví, neměli bychom opomenout definovat co vlastně zdraví je, resp. co v našem životě znamená. V mládí jej většinou vnímáme jako samozřejmost a jeho skutečnou hodnotu jsme schopni si často uvědomit až když ho ztrácíme. Zdraví nelze vnímat pouze jako stav bez nemoci, ale vždy je zapotřebí přistupovat k člověku jako k bio- psycho- socio- spirituální bytosti. Z tohoto pohledu je zdraví definováno Světovou zdravotnickou organizací následovně: „*Zdraví je stav úplné fyzické, duševní a sociální pohody (blaha), nikoli pouze nepřítomnost nemoci nebo tělesné chyby* [18].“

Některé environmentální faktory, jako je vystavení vlivu znečišťujících látek prostřednictvím vody, potravin nebo vzduchu, jsou významnými determinanty zdraví [46].

Proto pro ochranu lidského zdraví a pro zlepšování kvality lidského života obecně je jednou ze základních podmínek zdravé životní prostředí. Tento fakt je jedním z postulátů uvedených ve Státní politice životního prostředí ČR [36].

Zdraví je silně ovlivňováno environmentálními, ekonomickými a sociálními determinantami včetně prostředí, v jakém člověk žije, geografické polohy, vzdělání, zaměstnání, úrovně příjmu, sociálního postavení a podpory, kultury a pohlaví [15].

Toto lze vyvodit i z údajů Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD). Velký podíl zdravotních problémů v zemích mimo OECD (průjmy, TBC atd.) je zaviněn především faktory, vztahujícími se k chudobě, jako je limitovaný přístup ke správné stravě, bydlení, zdravotní péči a pitné vodě. Environmentální činitelé, týkající se lidského zdraví, se v zemích OECD na druhé straně vztahují spíše k vystavování působení látek znečišťujících ovzduší (především v městských oblastech) a chemikáliím v životním prostředí, než ke špatným životním podmínkám. Přestože emise mnoha látek znečišťujících ovzduší v zemích OECD v posledních letech poklesly, problémy kvality ovzduší, vztahující se k některým znečišťujícím látkám, se zvyšují, což má vážné zpětné dopady na lidské zdraví [11].

Výše uvedené dokumentuje poměrně palčivý problém ovzduší v České republice, kterým je vysoká úroveň znečištění ovzduší prachovými částicemi. V kvalitě ovzduší se ČR řadí k nejhorším státům EU – prachové znečištění u nás dosahuje zhruba 150 % průměru EU. Prachové částice jsou významným rizikovým faktorem s mnohočetným efektem na lidské zdraví. Velikost i složení částic jsou ovlivněny zdrojem, ze kterého pochází. Vždy jde o směs látek s různými účinky. Řada z nich současně působí i jako nosič některých dalších škodlivin. Znečištěné ovzduší tak negativně působí nejen na část seniorů s chronickým onemocněním dýchacího a oběhového systému (astma, chronická obstrukční choroba plic), ale také na starší lidi jinak oslabené, např. kombinací stresu, kouření, nevhodné výživy apod., kde se může výrazně podílet na zhoršení jejich zdravotního stavu [27].

Kontaminace životního prostředí může způsobovat také psychologické problémy. Hluk, jeden z činitelů určujících kvalitu života ve městech, může mít dopady na lidské zdraví, protože snižuje kvalitu života a potenciálně přispívá k depresím. I automobilismus

může být významným stresorem – pomalá průjezdnost, ucpávání dopravy, potíže s parkováním – to vše vyvolává psychický stres [13].

Dlouhodobé působení hlukové zátěže, které jsou vystaveni obyvatelé velkých měst, má prokazatelně vliv na kardiovaskulární systém, nepříznivé ovlivnění osvojování řeči a čtení u dětí. Omezené důkazy jsou např. u vlivů na hormonální a imunitní systém, ovlivnění placenty a vývoje plodu, nebo u vlivů na mentální zdraví a výkonnost člověka [5].

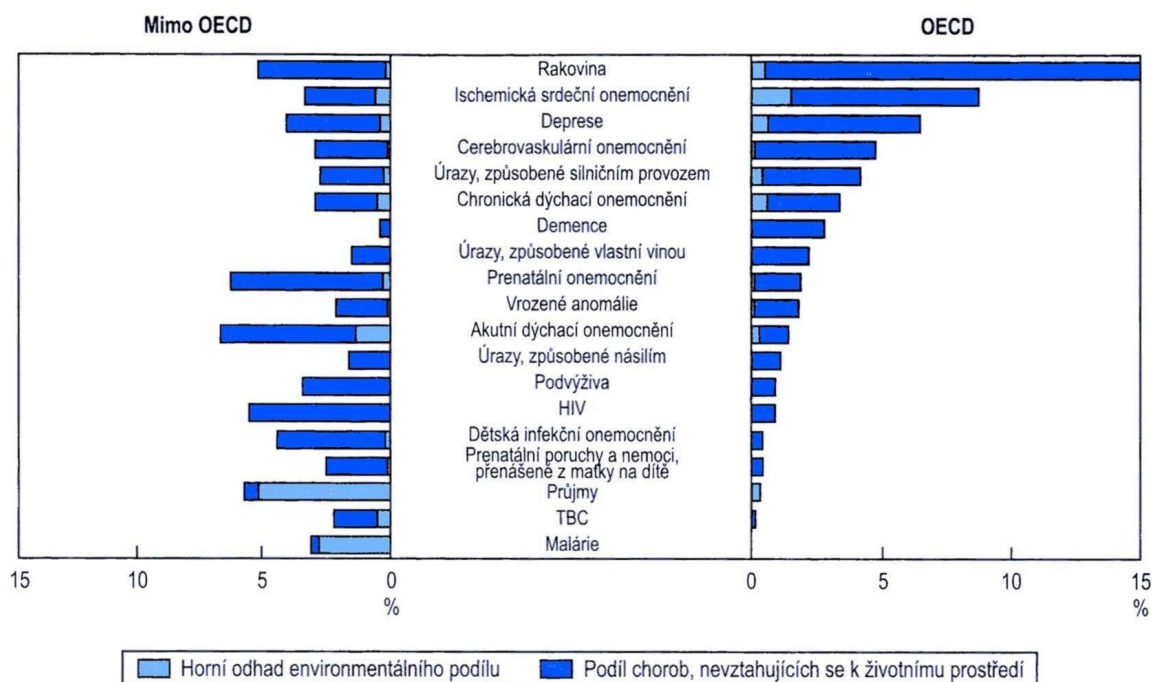
V současné době se život lidstva jakoby vzdálil rytmu přírody. Týká se to zejména městských aglomerací a především obyvatelstva, které je vybaveno klimatizací, celoroční dostupností nejen základních potravin, ale také domácích i cizokrajných druhů ovoce. Dalo by se říci, že moderní společnosti se vyznačují velkou stálostí a odolností proti nepříznivým podmínkám. Na druhé straně si nemůžeme nevšimnout stále větší závislosti života i v nejrozvinutějších státech na přírodních jevech, které vybočují z průměru. Připomeňme tlakové inverze s výskytem smogu, ničivé hurikány nebo záplavy či přívaly sněhu. To všechno velmi silně zasahuje do každodenního života. S technologickým vývojem se zřejmě vůbec nezmenšuje naše závislost na přírodě, spíše naopak. Důsledky globální změny klimatu mohou velmi různými způsoby bezprostředně ohrožovat zdraví světové populace a přímo se dotknout každého z nás [30].

Je důležité vědět, že jednotlivci mohou sami činit určitá rozhodnutí, která ovlivňují jejich životní styl a zdraví, avšak také spoléhají na to, že je před ohrožením zdraví budou chránit veřejné orgány [46].

1.4.4 Vliv životního prostředí na seniory

Podíváme-li se na tabulku modelu nemocnosti s odhadovanými podíly vztahujícími se k životnímu prostředí zjistíme, že životní prostředí má v zemích OECD největší vliv na vznik ischemických chorob srdečních (viz. obr. 1)

Obrázek č. 1. Modely nemocnosti s odhadovanými podíly, vztahujícími se k životnímu prostředí, polovina devadesátých let

Zdroj: [11]

Právě kardiovaskulární choroby, kam patří všechny formy ischemických chorob srdečních, se řadí mezi nejčastější choroby vyššího věku, ale také mezi hlavní příčiny úmrtnosti ve vyšším věku [41]. Z tohoto lze usuzovat, že jednou z nejcitlivějších věkových skupin k vlivům životního prostředí jsou právě senioři.

1.5 Trvale udržitelný rozvoj

1.5.1 Definice pojmu

Existuje řada definic trvale udržitelného rozvoje o nichž se i na mezinárodní úrovni vede mnoho diskusí a jednání. Základní aspekt udržitelného rozvoje nejlépe vystihuje definice ze zprávy pro Světovou komisi OSN pro životní prostředí a rozvoj

(WCED) nazvané „*Naše společná budoucnost*“, kterou v roce 1987 předložila její tehdejší předsedkyně Gro Harlem Brundtlandová. Tato definice říká: „*Trvale udržitelný rozvoj je takový způsob rozvoje, který uspokojuje potřeby přítomnosti, aniž by oslaboval možnosti budoucích generací naplňovat jejich vlastní potřeby* [33].“

Pokud bychom chtěli tuto definici přetvořit a použít pro účel ochrany přírody, nabízí se přímo citace zákona č.17/1992 Sb., o životním prostředí [44], kde se v § 6 uvádí, že:

„Trvale udržitelný rozvoj společnosti je takový rozvoj, který současným i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní potřeby a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů.“

1.5.2 Základní principy trvale udržitelného rozvoje

Mezi základní principy trvale udržitelného rozvoje patří:

1. Propojení základních oblastí života - ekonomické, sociální a životního prostředí, řešení zohledňující pouze jednu , nebo dvě z nich není dlouhodobě efektivní.
2. Dlouhodobá perspektiva - každé rozhodnutí je třeba zvažovat z hlediska dlouhodobých dopadů, je třeba je strategicky plánovat.
3. Kapacita životního prostředí je omezená - nejenom jako zdroje surovin, látek a funkcí potřebných k životu, ale také jako prostoru pro odpady a znečištění všeho druhu.
4. Předběžná opatrnost – důsledky některých našich činností nejsou vždy známé, neboť naše poznání zákonitostí fungujících v životním prostředí je stále ještě na nízkém stupni, a proto je na místě být opatrní.
5. Prevence je mnohem efektivnější než následné řešení dopadů.
6. Kvalita života - má rozměr nejen materiální, ale také společenský, etický, estetický, duchovní, kulturní a další, lidé mají přirozené právo na kvalitní život.

7. Sociální spravedlnost - tomuto pilíři je věnována stále větší pozornost a udržitelný rozvoj je čím dál častěji chápán jako „trvalé zlepšování sociálních podmínek v rámci ekologické únosnosti Země.“
8. Zohlednění vztahu „lokální – globální“, které se ovlivňují navzájem.
9. Vnitrogenerační a mezigenerační odpovědnost (či rovnost práv).
10. Demokratické procesy – zapojením veřejnosti již od počátku vytváříme nejen objektivnější plány, ale také obecnou podporu pro jejich realizaci [33].

Uskutečnění uvedených cílů však není a nebude snadné a schůdné. Byl proto vytvořen dokument OSN Agenda 21, jehož cílem je právě naplnění výše uvedených cílů. Myšlenka trvale udržitelného rozvoje se ovšem neprosadí sama o sobě a ke změně způsobu života je třeba využít všech dostupných demokratických nástrojů, ať už se jedná o právní normy, ekonomické nástroje, informační nástroje, nebo roli občana [3].

1.5.3 Výchova k trvale udržitelnému rozvoji

V březnu 2005 byla na zasedání zástupců ministerstev životního prostředí a školství členských států EHK OSN v litevském Vilniusu přijata „Strategie UNECE pro vzdělávání k udržitelnému rozvoji“. Na jejím vytváření se aktivně podílela i Česká republika. Můžeme tak očekávat, že její uplatnění bude mít příznivý dopad nejen na obecnou vzdělanostní úroveň obyvatel ČR, nýbrž i na pochopení a aktivní integraci principů udržitelného rozvoje ve všech třech pilířích udržitelného rozvoje – ekonomickém, sociálním i environmentálním [28].

Udržitelný rozvoj ovšem není v žádném případě pouze záležitostí státu. Nelze spoléhat ani na to, že dodržování stanovených cílů budou sledovat a zabezpečovat NNO. Nejdůležitější je vědomí a vůle každého občana a jeho způsobu života. Úspory energie, šetrné zacházení s věcmi, respektování přírody a správná osobní životospráva nejen sníží náročnost našeho života, ale pomůže nám i budoucím generacím zachovat Zemi v takovém stavu, v jakém jsme ji zdědili od svých rodičů a prarodičů, nebo současný stav zlepšit [3].

Výchova k trvale udržitelnému rozvoji je tedy širším pojmem než ekologická výchova. Zahrnuje aspekty osobnostně sociální výchovy, výchovy k občanství, morální a duchovní výchovy a pochopení hospodářských a politických procesů. Má základ v místním společenství, ale globální perspektivu [9].

Výchova k trvale udržitelnému rozvoji je celoživotní proces od raného dětství po vyšší vzdělání a vzdělávání dospělých a sahá za rámec formálního vzdělávání. Protože hodnoty, životní styly a postoje se utvářejí od raného věku, má vzdělávání zvláštní význam u dětí. Přesto však musíme toto vzdělávání považovat za „všeživotní“ proces, ve kterém by měli své místo zaujímat i senioři [28].

1.6 Environmentální výchova, vzdělávání a osvěta

1.6.1 Pojem environmentální výchova, vzdělávání a osvěta

Občan v demokratickém státě ovlivňuje problematiku životního prostředí jednak vlastním chováním a jednáním, jednak prostřednictvím svých volených zástupců v zákonodárných i výkonných orgánech na celostátní, regionální i lokální úrovni. Probuzení jeho zájmu, jeho iniciativy a tvořivosti v této oblasti je proto mimořádně důležité. Otázkou je, zda občan bude mít zájem o informace o stavu životního prostředí a přírodních zdrojů, jak bude získaným informacím rozumět, zda a jak je bude schopen zvažovat a brát je v úvahu ve svém životě. Můžeme předpokládat, že to především bude občan, kterého se bezprostředně různé problémy životního prostředí nějakým způsobem dotýkají, nebo který sleduje dění kolem sebe a ve světě a uvědomuje si, že ve vztazích člověka a biosféry jsou vážné rozpory. V každém případě má výhodu ten, kdo získal dostatečné základní znalosti potřebné pro přijímání informací o životním prostředí a jejich využívání. V demokratickém státě toto právo, které neodlučně souvisí s právem na život, nesmí být nikomu upřeno a naopak musí být státem všestranně podpořeno [20].

Právě k výše uvedenému uvědomění si určitých rozporů mezi člověkem a biosférou, k správnému přijímání a pochopení informací souvisejících s životním prostředím vede environmentální vzdělávání, výchova a osvěta (dále jen EVVO).

Obsahem EVVO je nejen vytváření pozitivních postojů k životnímu prostředí, k úctě k životu ve všech jeho formách, znalost a péče o prostředí kolem nás, ale i pochopení vzájemné provázanosti oblastí, které jsou na první pohled odlišné a přece k sobě patří. Environmentální výchova, vzdělávání a osvěta je úzce spjata i se sociální, ekonomickou a kulturní oblastí a vede k pochopení zákonitostí, které tato vzájemná vazba vytváří [2].

Cílem ekologicko - výchovného působení je člověk nejen ekologicky gramotný, ale i aktivně projevující a obhajující své nesobecké občanské postoje ve prospěch přírody a přirozenějších způsobů lidského pobývání na Zemi, člověk, který je schopen „bohatého života skromnými prostředky a má přirozený cit či smysl pro jednání v souladu s ekologickou etikou. Smyslem takto pojímané ekologické výchovy je usilovat o zřetelný posun sociálních norem ve prospěch udržitelnějších způsobů života [22].

I přes současný zažitý fakt, že environmentální výchova, vzdělávání a osvěta je spojována pouze s výchovou dětí a mládeže, je nutno si uvědomit, že EVVO musí mít možnost působit na všechny věkové, profesní i zájmové skupiny obyvatelstva naší republiky.

EVVO pečlivě rozděluje jednotlivé obyvatele do cílových skupin tak, aby bylo působení co nejefektivnější. Respektuje stávající zájmy, možnosti a potřeby skupin, vlivy ekonomické, zdravotní, sociální a etické. Přestože spolupracuje se všemi skupinami obyvatel, zvláštní pozornost je věnována tzv. multiplikátorům, jednotlivcům, kteří mají možnost dalšího působení na ostatní a tím i ovlivnění pozitivní změny v chování ostatních, jako jsou například pedagogové, podnikatelé, veřejně činné osoby a novináři.

Jsou tři základní směry působení, které jsou navzájem propojeny:

- poskytování informací a vzdělávání formou přednášek, školení, odborné literatury, masmédií, zpravodajů
- vytvoření kladného citového vztahu k okolnímu prostředí účastí na společných akcích nebo vlastní zájmovou činností

- zprostředkování dovedností, které jsou přínosné pro udržitelný způsob života, což je praktická činnost v ochraně životního prostředí, zpočátku pod odborným vedením, posléze aktivní zapojení do uskutečňování konkrétních projektů, apod. [6].

1.6.2 EVVO a senioři

Součástí národního programu přípravy na stárnutí jsou i ustanovení a body týkající se zdravého životního stylu, který je součástí odpovědné přípravy na stáří. Je podmínkou pro zajištění aktivního a důstojného stárnutí a kvality života seniorů. K naplňování zdravého životního stylu a kvality života musí přispět jak společnost, tak i jednotlivci sami. Jedním z cílů je i zlepšování stavu životního prostředí, které ovlivňuje kvalitu života. Jak už jsme si vysvětlili v předchozím textu, životní prostředí může zlepšovat ten, kdo má patřičné informace [24].

V „Zásadách OSN pro seniory“, které byly přijaty Valným shromážděním OSN (rezoluce 46/91) dne 16. prosince 1991, jsou vlády vyzývány k tomu, aby tyto zásady včlenily do svých národních programů, kdykoli je to možné. Některé hlavní myšlenky zásad jsou následující:

- senioři by měli mít možnost využívat příležitostí k plnému rozvoji svých schopností;
- měli by mít přístup ke vzdělávacím, kulturním, duchovním a rekreačním zdrojům společnosti;
- měli by mít přístup k odpovídajícím vzdělávacím a výcvikovým programům;
- měli by zůstat zařazení do společnosti, zúčastňovat se aktivně formulování a realizace politik, které přímo ovlivňují jejich blaho a podílet se o své znalosti a schopnosti s mladšími generacemi [23].

1.6.3 Ekologická centra a senioři

Environmentální výchova, vzdělávání a osvěta, jako jedna z kategorií andragogiky, je také předmětem činnosti celé řady center ekologické výchovy se

statutem nevládní neziskové organizace. Tyto organizace jsou schopny transformovat vědecké znalosti a zkušenosti do snadno pochopitelných informací. V České republice patří mezi nejvýznamnější například Sdružení středisek ekologické výchovy Pavučina, Český svaz ochránců přírody nebo Hnutí Brontosaurus.

Ministerstvo životního prostředí si prostřednictvím programu „Národní síť středisek a center environmentální osvěty a vzdělávání“ klade za cíl podporovat stávající a vznikající neziskové organizace, které nabízejí některou uvedenou činnost EVVO soustavně a celoročně. Vytváří tak podmínky pro fungování celorepublikové sítě nestátních neziskových organizací - specializovaného partnera a pomocníka pro jiná vzdělávací zařízení, např. školy, a to jak po odborné stránce, tak svým vybavením, kapacitou a šíří činnosti [26].

Jeden z pilotních projektů vzdělávání seniorů ekologického centra SEVER byl uskutečněn v roce 2006 pod názvem „Senioři a ekologie? Proč ne...“. Jednalo se o soubor pěti seminářů (viz Příloha 1), podpořených Ministerstvem životního prostředí České republiky (viz Příloha 2). Semináře byly sestaveny tak, aby účastníci dostali všeobecný přehled o problémech ekologie. Úvodní seminář byl zaměřen na základní pojmy a vztahy v ekologii a na odpady, další semináře měly jako téma ekologicky šetrné výrobky, tradice z pohledu ekologie, faunu a flóru České republiky (viz Příloha 3). Během seminářů měli účastníci možnost s lektory diskutovat o nejrůznějších ekologických, etických a dalších souvisejících problémech a dokonce si i něco vyrobit [29].

Středisko Sever si ve své praxi opakovaně ověřilo, že nejlepší pro jeho působení je zaměřit se na určitou cílovou skupinu. Uvědomili si, že senioři jsou stále zvětšující se skupinou naší společnosti, se kterou je třeba počítat. Důležitá je i vazba seniorů na mladé rodiny (často se podílejí na výchově vnoučat, přebírají i část zodpovědnosti za fungování mladých domácností). Z tohoto hlediska jsou senioři skupinou perspektivní pro jejich cíle (environmentální výchovu, vzdělávání a osvětu) [29].

Přestože tento program určený výhradně seniorům je zatím ojedinělý, některá další ekologická střediska, ale také Mateřská centra a Domy dětí a mládeže nabízí

programy určené pro děti a prarodiče včetně letních táborů, na nichž se kromě získávání nových poznatků rozvíjí mezigenerační odpovědnost a sounáležitost.

Pozadu nezůstávají ani některé Domovy pro seniory, např. G-Centrum Tábor, které pro své klienty připravuje výlety do přírody, či ve spolupráci s dětmi z mateřských škol klienti zhotovují výrobky z různých přírodních materiálů (viz Příloha 4). Pro řadu z nich, vzhledem k jejich mobilitě, je to jeden z mála způsobů kontaktu s přírodou, tedy částí našeho životního prostředí.

1.7 Univerzity třetího věku

1.7.1 Význam univerzit třetího věku

Jinou formu vzdělávání seniorů tvoří možnost studia na Univerzitách třetího věku (dále jen U3V). To začalo v průmyslově vyspělých zemích západní Evropy asi před 25 lety. Důvodem byl nesoulad mezi nárůstem počtu seniorů (občanů, kteří dosáhli 50 let) a snahou společnosti vyřadit je předčasně z pracovního poměru, aby tak uvolnili místa mladším pracovníkům. Ukázalo se, že k tomu, aby mohli senioři dále smysluplně žít a ne pouze „dožívat“, potřebují kromě sociálních jistot a zdravotní péče i nový přístup společnosti k jejich dalšímu vzdělávání. Jednou z možností jsou i Univerzity třetího věku, které mají mobilizovat duševní síly seniorů, pozvednout jejich sebevědomí a pomoci jim hledat vhodné začlenění se do života společnosti [17].

Tyto univerzity třetího věku plní specifickou úlohu v celoživotním učení. Jsou spjaty s vysokými školami a otevřeny širší veřejnosti a jejím vzdělávacím potřebám. Poskytují všeobecné, zájmové a neprofesní vzdělávání na vysokoškolské, univerzitní úrovni lidem vyššího věku. Obsah vzdělávání a formy podřizují poznávacím, duchovním a sociálním cílům a záměrům univerzity třetího věku. Zohledňují zdravotní stav seniorů, mentální úroveň i životní situace, nabízejí jim alternativní možnosti i přístupy ke vzdělávání. Průběžné i závěrečné hodnocení, evaluace edukačních výstupů a projektových úkolů je jejich nedílnou součástí [38].

Seniorské vzdělávání na vysokoškolské úrovni se objevilo jako jedna z forem celoživotního vzdělávání v novele zákona o vysokých školách z r. 1998 a dnes se

odhaduje, že této formy studia využívá asi 15 000 seniorů, pro které je návštěva studijních aktivit mimo jiné i vítanou společenskou událostí.

1.7.2 Životní prostředí jako obor na univerzitách třetího věku

Pokud bychom hovořili o U3V v souvislosti s environmentální výchovou, byly právě ony první vlaštovkou přinášející poznatky o životním prostředí, jeho ochraně a souvislostech se zdravotním stavem. To dokládá mimo jiné např. program přednášek U3V na ZSF JU studijního oboru „Člověk ve zdraví, nemoci a tísní“, který se mimo jiné věnuje biologii člověka, jeho postavení v ekosystémech, nebo změnám klimatu a jejich vlivu na člověka. Také VŠCHT Praha od roku 2004 nabízí studijní program s názvem „Ochrana životního prostředí“ (viz Příloha 5) [43], či nově vznikl kurz na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně: „Zdravá výživa, zdravý člověk, zdravá planeta“, kde probíhají následující bloky přednášek :

1. semestr: Základy zdravé výživy
2. semestr: Technologie potravin
3. semestr: Udržitelný život na Zemi
4. semestr: Životní prostředí [42]

1.8 Environmentální etika

Člověk, jakkoliv je chápán jako vrchol vývoje, je jen součástí tohoto pozoruhodného dění a měl by si být této prosté pravdy vědom, ale také pociťovat v těchto zásadních otázkách svou vlastní míru odpovědnosti. Proto také dnes platí, velmi pravděpodobně ještě naléhavěji než v dobách minulých, že lidské být je především „být odpovědným“, a to ve všech rovinách, tedy k sobě samému, k druhým lidem a okolnímu světu [18].

Na tato slova apeluje i zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, v němž se píše, že člověk je spolu s ostatními organismy neoddělitelnou součástí přírody, připomínajíc si přirozenou vzájemnou závislost člověka a ostatních organismů,

respektujíc přitom právo člověka přetvářet přírodu v souladu s principem trvale udržitelného rozvoje, vědom si své odpovědnosti za zachování příznivého životního prostředí budoucím generacím a zdůrazňujíc právo na příznivé životní prostředí jakožto jedno ze základních práv člověka [44].

Tato zodpovědnost, nazývaná v souvislosti se životním prostředím a jeho ochranou environmentální etika, se týká všech lidí, všech věkových kategorií, a tedy i seniorů.

Environmentální etice můžeme rozumět jako souhrnu mravních norem, resp. dobrovolných sebeomezení směřujících k odpovědnému přístupu člověka k přírodě, ke všem jejím obyvatelům a zdrojům. Usiluje o získání lidí pro takový životní způsob, který by umožňoval trvale udržitelné žití pro všechno živé na Zemi [22].

A právě naše postmoderní doba je tedy pro člověka výzvou k jejímu dodržování, ale i mementem, aby si ve vši naléhavosti uvědomil, že ne všechno co může, také smí. To dokládají slova FROMMA (1992), který říká: *„Správně žít už neznamena dodržovat jenom etická, nebo náboženská přikázání. Poprvé v historii závisí fyzické přežití lidstva na radikální změně lidského srdce. Avšak změna lidského srdce je možná jen v té míře, v jaké dochází k drastickým ekonomickým a společenským změnám: ty dávají lidskému srdci šanci na změnu a kuráž i představitost, jak jí dosáhnout [18].“*

2 Cíl práce

Cílem mé práce bylo zjistit názor seniorů na stav životního prostředí v České republice, jejich zájem se na stavu životního prostředí aktivně podílet a zasahovat do něj a současně vyzkoumat míru ochoty a možností k dalšímu vzdělávání a osvětě v této oblasti.

3 Metodika

3.1 Použitá metodika

K získání informací byl použit kvalitativní výzkum a metoda dotazování. Ke sběru dat byla použita technika polostandardizovaného rozhovoru.

Rozhovor je taková technika terénního sběru informací, při které jsou potřebné informace od zkoumaných osob získávány prostřednictvím záměrně cílených otázek kladených respondentovi v rozhovoru vedeném tváří v tvář (face to face). Polostandardizovaný rozhovor postrádá zpravidla některou z charakteristik standardizovaného rozhovoru.

Rozhovor se odvíjel na základě předem stanovených otázek v pevném pořadí, bez uvedení možných variant odpovědí (viz Příloha 6). Výhodou tedy bylo, že tam, kde respondent nevěděl, bylo možné odpovědět velmi stručně a naopak u jiných respondentovi tématicky blízkých otázek měl možnost v odpovědích zacházet do větší hloubky. Formulace odpovědí byla tedy plně ponechána na respondentovi, přičemž jsem její přesné znění nahrávala na diktafon a poté doslovně přepsala.

V úvodu rozhovoru jsem zjišťovala základní sociodemografické údaje, tedy věk, pohlaví, vzdělání a typ bydlení. Poté následovalo dvanáct otázek, kdy v první třetině rozhovoru byly otázky směřovány k názoru seniorů na životní prostředí a jeho ochranu, ve druhé jsem zjišťovala, zda a jak se sami aktivně do tohoto procesu zapojují a v závěrečné třetině jsem zkoumala jejich zájem a možnosti stran dalších poznatků a vzdělávání v této oblasti.

Sběr dat pro zpracování výzkumu probíhal v měsících září, říjen a listopad 2007. Celkem jsem provedla čtrnáct rozhovorů.

3.2 Charakteristika výzkumného souboru

Pro účely kvalitativního rozhovoru jsem oslovila dvacet seniorů ve věku 65-74 let mechanismem prostého náhodného výběru. Z tohoto počtu bylo ochotno a schopno

uskutečnit rozhovor čtrnáct seniorů. Respondenti na mé otázky odpovídali zcela dobrovolně a za účelem identifikace souhlasili s uvedením svého křestního jména.

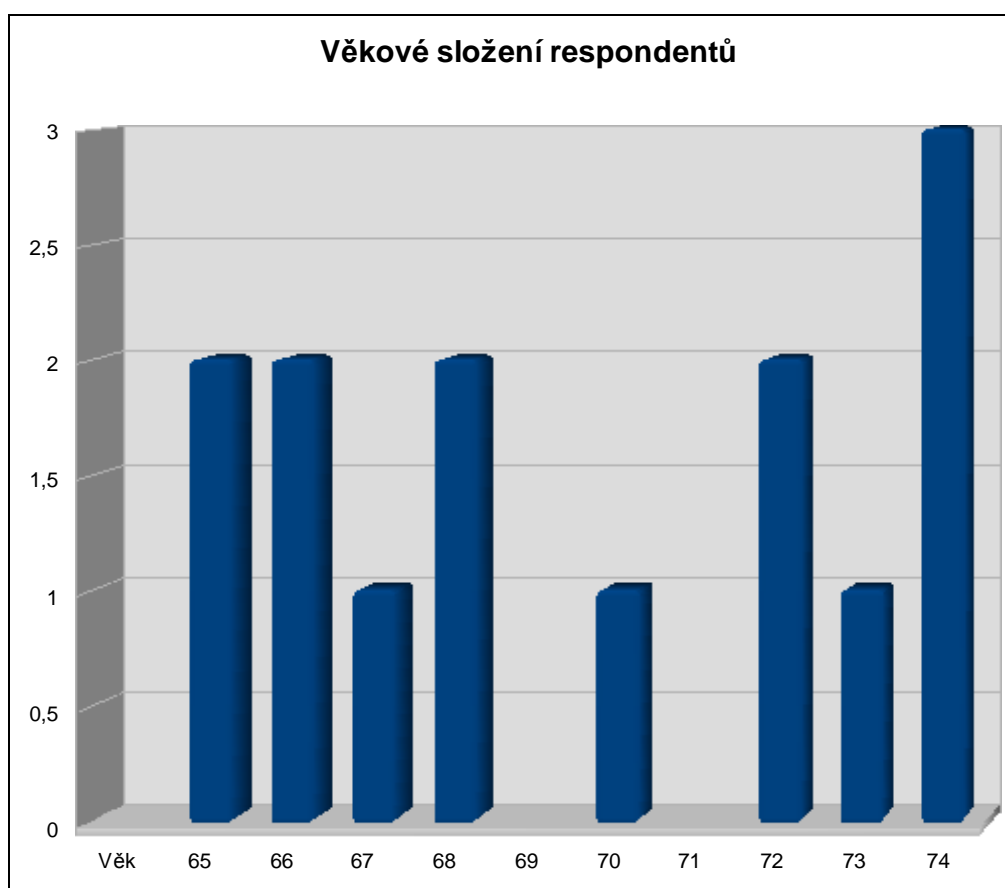
Odpovědi jsem s jejich souhlasem nahrávala na diktafon a posléze přepisovala. Výzkum probíhal ve městech Tábor a Jindřichův Hradec. V Táboře jsem část respondentů oslovila při plnění své výběrové praxe v zařízení G-centrum Tábor, část respondentů žije v místě mého bydliště a zbývající respondenti z Jindřichova Hradce jsou převážně členy Klubu seniorů.

4 Výsledky

4.1 Základní údaje o respondentech

Do výzkumu jsem zařadila 14 seniorů z Tábora a Jindřichova Hradce. Oslovená skupina respondentů byla věkového složení, které znázorňuje graf č. 1.

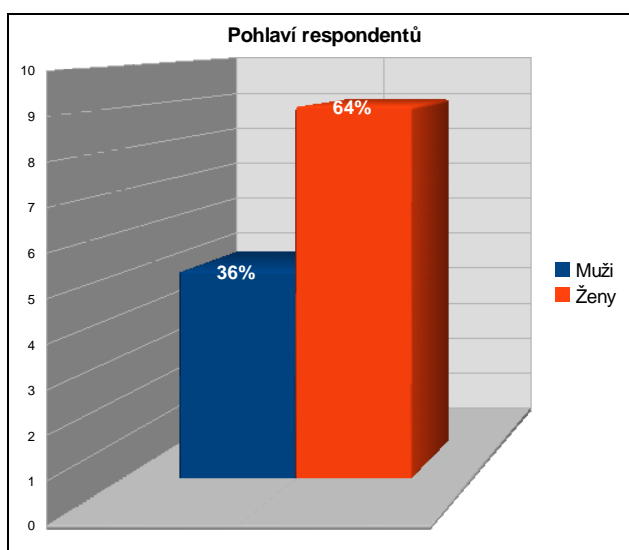
Graf č. 1: Věkové složení respondentů

Zdroj: Vlastní výzkum

Ve skupině dotazovaných seniorů bylo 9 žen a 5 mužů (viz Graf č. 2).

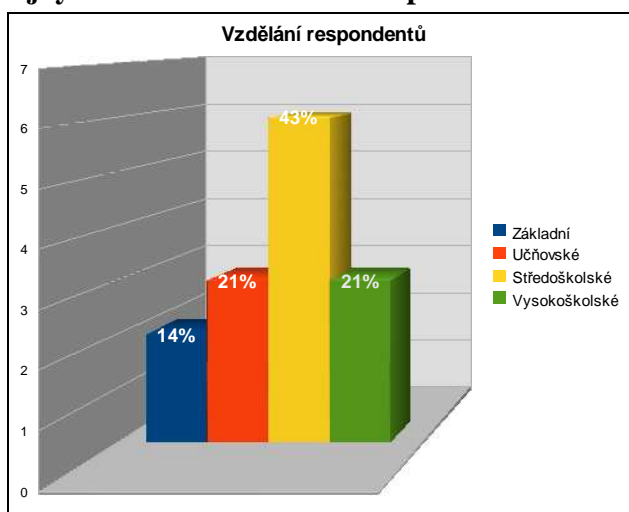
Graf č. 2: Rozložení pohlaví ve skupině dotazovaných

Zdroj: Vlastní výzkum

Dalším identifikačním údajem ve skupině bylo nejvyšší dosažené vzdělání. Ve skupině dotazovaných seniorů byly zastoupeny všechny stupně možného dosažitelného vzdělání (základní, učňovské, středoškolské, vysokoškolské). Graf č. 3 znázorňuje počty jednotlivých úrovní nejvyššího dosaženého vzdělání a jejich četnost.

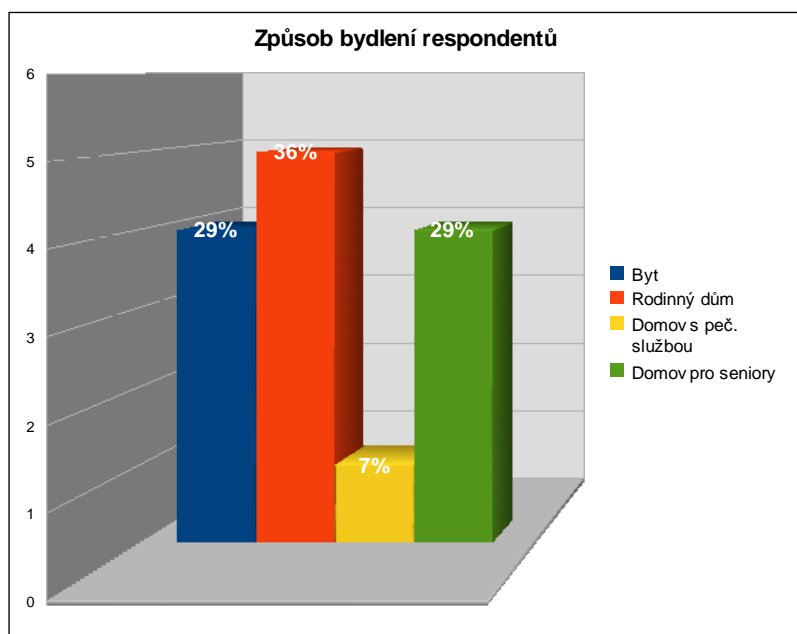
Graf č. 3: Nejvyšší dosažené vzdělání respondentů

Zdroj: Vlastní výzkum

Posledním údajem, který rozlišoval respondenty, byl druh bydlení. Dotázané seniory bylo možno rozdělit do čtyř skupin: skupina seniorů bydlící v bytě (panelový dům, bytový dům), senioři bydlící v rodinném domě, dále senioři bydlící v Domě s pečovatelskou službou a na závěr klienti Domova pro seniory (viz Graf č. 4).

Graf č. 4: Druh bydlení respondentů

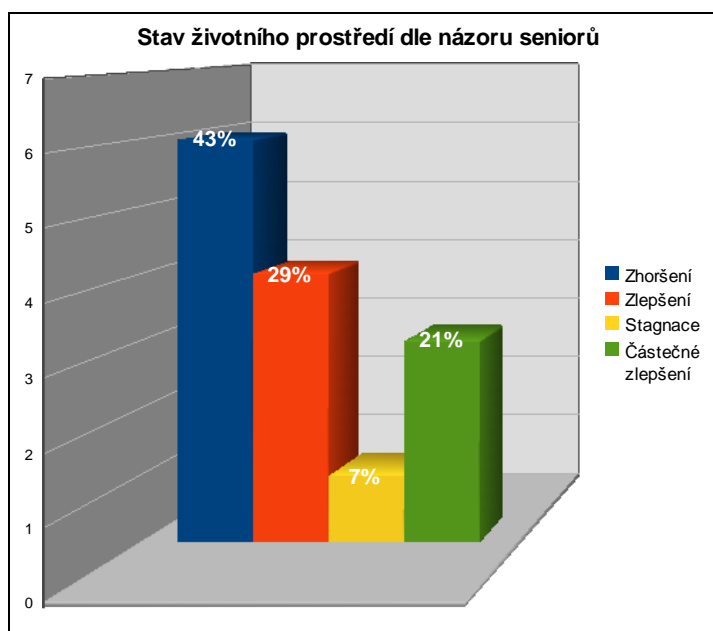
Zdroj: Vlastní výzkum

4.2 Vyhodnocení odpovědí seniorů

Otázka č. 1: Jaký je Váš názor na současný stav životního prostředí v České republice?

Z celkového počtu 14 respondentů vyjádřilo svou jednoznačnou nespokojenost se stavem životního prostředí 6 dotázaných. Jako nejproblematictější aspekty zhoršování uvedli mizení živočišných druhů, kácení lesních porostů a zejména narůstání letecké a automobilové dopravy. Jako dobrý nebo zlepšující se ohodnotili stav životního prostředí 4 respondenti. Částečné zlepšení pouze v některých oblastech viděli 3 respondenti. Kladně ohodnotili situaci ve snižování průmyslových exhalací. Záporně hodnotili narůstání automobilové a letecké dopravy, používání chemikálií a průmyslových hnojiv. Jeden respondent ohodnotil stav životního prostředí jako stagnující (viz Graf č. 5).

Graf č. 5: Názory seniorů na stav životního prostředí v ČR

Zdroj: Vlastní výzkum

Otázka č. 2: Zaregistroval/a jste v tomto směru nějaké významné změny ve svém okolí?

Při posuzování odpovědí seniorů na tuto otázku lze konstatovat, že většina, tj. 71,4 % dotázaných (10 seniorů) zaznamenalo především změny negativního charakteru. Jednalo se především o problémy s nárůstem automobilismu – nedostatek parkovacích ploch, hluchost. Jako další negativní aspekty byly jmenovány problémy s odpady („černé skládky v lesích“, odpadky na veřejných prostranstvích), psí výkaly na chodnících a v parcích, pálení odpadů v domácnostech a v neposlední řadě i nezáměr občanů o problematiku ochrany životního prostředí.

Kladných změn si povšimlo 14,3 % seniorů (2) a jednalo se především o nárůst množství separovaného odpadu, zlepšování čistoty vod ve vodních tocích, plynofikace domácností přispívající ke snižování emisí.

Na kladné i záporné změny poukázalo 14,3 % dotázaných seniorů (2 respondenti), zejména na zvýšený zájem obyvatelstva o ochranu životního prostředí a z negativních změn bylo upozorněno na přílišnou výstavbu hypermarketů.

Otázka č. 3: Ovlivňuje podle Vás kvalita životního prostředí Váš zdravotní stav?

Na tuto otázku odpovědělo 78,6 % dotázaných seniorů (11 respondentů) kladně. Jako nejzávažnější faktor ovlivňující kvalitu jejich života označují ovzduší a jeho znečištění ať už emisemi nebo výfukovými zplodinami z automobilů. Jako další faktory jsou zmiňovány kvalita potravin podmiňující vznik různých alergií, hluk z nadměrné automobilové dopravy. Že kvalita životního prostředí jejich zdravotní stav neovlivňuje, se domnívá 21,4 % seniorů.

Otázka č. 4: Víte, co je ochrana životního prostředí (OŽP)?

Reakce na tuto otázku byla ve 100 % kladná. 50 % respondentů uvedlo ve své odpovědi problematiku ochrany ovzduší, 36 % se zmiňuje o ochraně vod, 36 % sem zahrnuje mimo jiné třídění odpadů nebo naopak znečišťování přírody odpadky. V 78,5 % odpovědí lze nalézt zmínku o tzv. druhové ochraně nebo ochraně stromů či krajiny.

Že ochrana životního prostředí je ochrana všeho živého, uvedl 1 senior (7%). Pouze 1 senior zahrnul do své odpovědi i širší sociální a legislativní vztahy: „*Péče státu, obcí i jednotlivců o ochranu půdního fondu, lesy, ekosystémy. Prosazování vhodných forem hospodářského využití krajiny. Starost o odpady, jejich recyklace. Ozeleňování měst.*“

U této otázky lze také vysledovat vliv vzdělání na kvalitu odpovědí. Zatímco lidé se základním či učňovským vzděláním odpovídali jednodušším, více laickým způsobem, např. paní Marie uvedla: „... *že mají ty továrny něco na těch komínech...*“, se vzrůstajícím vzděláním byly odpovědi přesnější, s rostoucí tendencí vidět ochranu životního prostředí globálněji. To dokládají slova pana Františka: „*Jde o vytvoření vhodných podmínek pro všechno živé, což následně ovlivňuje zdraví a kvalitu života člověka.*“

Otázka č. 5: Je podle Vás OŽP dostatečná?

Žádný z dotazovaných seniorů na tuto otázku neodpověděl kladně. O úrovni ochrany životního prostředí jako o nedostatečné se vyjádřilo 64 % dotazovaných seniorů. Byly jmenovány již zmiňované problémy narůstání automobilové dopravy, problematika odpadů, ubývání zelených ploch. Dalších 14 % respondentů označilo míru úrovně ochrany životního prostředí za problém úzce související s legislativou, dodržováním zákonů a korupcí. Jeden dotázaný vysokoškolsky vzdělaný senior zahrnul ve své odpovědi i míru ekologické výchovy: „*Ne, až tak úplně. Myslím, že základ změn musí být vytvářen už při tvorbě zákonů na ochranu přírody a také někdo musí aktivně sledovat, zda se tyto zákony striktně dodržují. Nemám ten pocit, že by to u nás takhle probíhalo. Je u nás vysoká míra korupce a ta se promítá i do oblasti ochrany přírody. Jen málo se v lidech pěstuje ekologické myšlení.*“

Celých 36 % dotazovaných se o úrovni ochrany životního prostředí vyjádřilo tak, že např. v porovnání se světem je průměrná, dala by se zlepšit, nebo že její úroveň se liší v závislosti na regionech.

Otázka č. 6: Zapojujete se do OŽP nějakým způsobem?

Z odpovědí dotazovaných seniorů vyplývá, že do ochrany životního prostředí se zapojuje 71,4 % respondentů. Jako nejčastější formu zapojení uvádějí třídění odpadu (64,3 %), dalšími nejčastějšími způsoby jsou kompostování, používání úsporných žárovek, používání veřejných hromadných prostředků a v neposlední řadě topení plynem a používání termostatických hlavice z důvodů úspory nákladů na topení. Byly zmiňovány i takové způsoby zapojení se do ochrany životního prostředí jako je tepelná izolace rodinného domu a využívání levných tarifů energií (tzv. noční proud). K ochraně životního prostředí se snaží přispívat i úsporou vody tím, že častěji využívají sprchu před koupelí. Někteří respondenti z řad zahrádkářů zmiňují hnojení chlévským hnojem a používání dešťové vody na zalévání. Pouze 20 % z této skupiny zná a vidělo televizní reklamu na třídění odpadu. Jeden z těchto seniorů se o této reklamě zmiňuje jako o málo průrazné, která nabádá, ale většinou nevaruje a neuvádí důsledky do budoucna. Dalších 20 % respondentů z této skupiny se zmínilo o své neznalosti jak rozlišit ekologický prací prostředek od běžného. Jen 28,5 % seniorů se do ochrany životního prostředí nezapojuje, z čehož 75 % z nich bydlí v domě pro seniory, kde pro to, dle jejich názoru, nejsou vytvořeny podmínky. Jeden z respondentů z 14 členné skupiny dotázaných šetří vodou a elektrickou energií. Jako důvody však neuvedl ochranu životního prostředí, ale finanční stránku věci.

Otázka č. 7: Myslíte na životní prostředí při běžných nákupech?

Na tuto otázku odpovědělo jednoznačně ne 36 % dotázaných seniorů. Při běžných nákupech je pro ně rozhodující především cena výrobků nebo potravin, které nakupují. Někteří doplnili svou odpověď o to, že při nákupech používají nákupní tašku z textilu, ne igelitovou – reklamní. Dávají přednost potravinám tuzemské výroby, případně potravinám s označením kvality KLASA. Zbylých 64 % seniorů nezpochybnilo své ohledy na životní prostředí při nákupech, ale nevyjádřili výhradní tendenci zohledňovat při nákupech v první řadě životní prostředí. Zmiňují svou preferenci domácích potravin před zahraničními, biopotraviny jsou nakupovány jen výjimečně, a to vzhledem k jejich vyšším cenám oproti běžnému zboží. Byla zmíněna i

možnost ponechání obalu od větších výrobků přímo v obchodě. Senioři projevili i znalost možnosti odevzdat použitou elektrotechniku ve sběrném dvoře. Jeden ze seniorů konstatuje, že možnost recyklace vyřazených domácích spotřebičů v obchodech se musí propagovat zejména u mladší generace. Důchodci většinou nové domácí spotřebiče nekupují a to z důvodů vysoké pořizovací ceny a často i následných poplatků (např. radiopřijímač). Naopak se zmínili o tom, že neví, jak rozlišit recyklovatelný a nerecyklovatelný obal, o nedostatku informací co je a co není ekologické a v neposlední míře i o tom, že nejsou známy ekologické prostředky pro domácnost.

Otázka č. 8: Ovlivňuje Vás při nákupech reklama?

Z dotázaných seniorů 43 % prohlásilo, že se jednoznačně nechávají při svých nákupech ovlivnit reklamou. Jde především o reklamní letáky upozorňující na nejruznější slevy především u potravin. Reklamou se nechává ovlivnit jen velmi málo nebo občas 29 % seniorů. Reklamou nesleduje 14 % respondentů a nenechávají se jí ovlivnit ani při svých nákupech. Některým z vysokoškolsky vzdělaných seniorů vadí, že jde o reklamu, která je zaměřená na cenu a ne na kvalitu. Další si letáky prohlédne a následně je dává do sběru. Jak uvedlo 14 % seniorů bydlících v Domově pro seniory, sami si již nenakupují.

Otázka č. 9: Kde o životním prostředí a jeho ochraně čerpáte poznatky?

Velká část, tedy 64 % seniorů, čerpá svoje poznatky z tisku. Jedná se o různé formy tisku – denní tisk, z časopisů například Meduňka, Zahradkář. Televizní pořady, které jsou zaměřené na přírodu nebo přímo její ochranu, sleduje 79 %. Nejčastěji uvádějí pořady České televize „*Minuta z přírody*“, „*Barvy života*“ a dále pak i televizní noviny jako zdroj nových poznatků, či obecně celý televizní kanál ČT 2. Jeden ze seniorů uvádí, že šoty upozorňující na problematiku ochrany životního prostředí by se měly objevovat více v hlavních vysílacích časech a měly by na diváka působit poněkud razantněji. Žádný z respondentů nečerpá nové poznatky na přednáškách o této problematice. Jedna z dotázaných seniorek se zmiňuje o tom, že v městské knihovně probíhají přednášky, které však nenavštěvuje, protože bydlí v jiné části města. Další ze seniorů by přednášky uvítal za předpokladu, že by byl zvolen atraktivní název i obsah

přednášky. U 21 % respondentů bývá téma životního prostředí často tématem rozhovoru s manželem či manželkou nebo v okruhu svých přátel. Jen 14 % prohlásilo, že nové poznatky o ochraně životního prostředí nečerpá ze žádných zdrojů. Jeden ze seniorů využívá jediný způsob čerpání informací, a tím je radiopřijímač. S letáky zaměřenými na životní prostředí se nikdo z dotázaných nesetkal, nebo je považují za reklamu a vyhazují je.

Otázka č. 10: Uvítal/a byste možnost dozvědět se více?

Z dotazovaných seniorů jich 93 % odpovědělo na tuto otázku jednoznačně ano. Z této skupiny se 2 zmínili, že vhodnou formou získání nových informací by byly přednášky a pouze 7 % seniorů se domnívá, že o problematice životního prostředí již vědí dost.

Otázka č. 11: V jaké formě by Vás nové informace nejvíce oslovovaly?

Z oslovených seniorů jich 64 % uvedlo mezi nejvhodnějšími způsoby získání informací přednášky. Mezi těmito seniory se objevují názory, že přednášky by byly vhodné, protože by představovaly v jejich životě zpestření. Pro lepší zapamatování obsahu přednášky by přednášku mohl doprovázet i tištěný text. Senioři, kteří bydlí v domově pro seniory, by tyto přednášky uvítali přímo v domově. Jeden z respondentů dodává: „Na zajímavou přednášku bych šel moc rád. Opravdu bych uvítal cokoli.“ Televizi jmenovalo 57 % dotázaných. Zde se objevují požadavky, aby se tyto vzdělávací pořady týkaly především přírody v České republice. Jeden ze seniorů by uvítal tyto pořady především na televizním programu NOVA. Senioři svá tvrzení podkládají např. těmito názory: *„Pořady v televizi bych uvítala ve větší míře, zvláště starší lidé televizi hodně sledují a dost na ni dají“*. *„V televizi by to mohli sledovat úplně všichni, hlavně ti mladí. Já už to dožiji, ale co budou dělat oni, to tedy vážně nevím.“* Jen 14 % respondentů uvedli osvětové letáky a dalších 14 % seniorů by považovalo za vhodné, kdyby se zvětšil prostor pro tuto problematiku v tisku. Jediný senior čerpá informace z radiopřijímače. Jeden ze seniorů považuje svou míru znalostí za dostatečnou a nevyslovil se pro žádnou z výše uvedených forem.

Otázka č. 12: Měl/a byste sám/a nějaký nápad, jak by se senioři mohli do problematiky OŽP více zapojit?

Z dotázaných seniorů jich 21,5 % odpovědělo na tuto otázku tak, že nemají žádný nápad, jak by se mohli v ochraně životního prostředí více angažovat. Další senioři říkají: „*Naše možnosti jsou malé, ale i tak si myslíme, že alespoň něco děláme. Co dělat lépe vlastně ani nevíme. Spíš je to otázka mladší generace.*“ K tomuto názoru se připojují další, kteří uvádějí:

1. Mladí lidé (do 30 – 35) a naopak staří více šetří životní prostředí a zajímají se o tuto problematiku. Spíše střední generace a lidé s nižším vzděláním tomu nevěnují příliš velkou pozornost.
2. Rodiče a prarodiče by měli dávat svým dětem příklad.
3. Ve starším věku je obtížné se do ochrany životního prostředí zapojovat s tím, že senioři nemají možnost zasáhnout do regulace automobilismu nebo znečišťování veřejných prostor např. plastovými lahvemi.
4. Je třeba důkladnější kontrola strážníky městské policie a vyšší úroveň osvěty v televizním vysílání.
5. V Domovech pro seniory by uvítali přítomnost zaměstnance, který by měl na starosti problematiku OŽP a dokázal by zapojit i další z jejich spolubydlících.
6. Kdo má snahu angažovat se v ochraně životního prostředí, má možnost kontaktovat některou z organizací zabývajících se ochranou přírody, která je v každém větším městě a pořádá různé akce. Pokud někdo opravdu chce v této problematice něco dělat, svou příležitost si najde.
7. Důležité je umístit do ulic nádoby na rostlinný odpad, a to buď na jaře ve formě velkoobjemového kontejneru na odpady ze zahrádek anebo v menší velikosti umístit nádoby do ulic nádoby na bioodpad určený ke kompostování.
8. Je nutno změnit především myšlení lidí a tím začít.

5 Diskuse

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala názory seniorů na životní prostředí, s ohledem na to, že dnes představuje seniorská skupina obyvatele, kteří stále ještě větší část svého života prožili v totalitní společnosti a která dopady svého konání na životní prostředí příliš neřešila. Dostávají se do kontaktu s moderními trendy propagujícími aktivní přístup k životu v postproduktivním věku, který zahrnuje i celou řadu příležitostí setkávat se s problematikou ochrany přírody nebo životního prostředí (např. ekoturistika, ozdravné pobyty v přírodě, nebo pouhé zahrádkaření). Environmentální výchova, vzdělávání a osvěta seniorů, které by pomohly v mnohých případech pevně zakořeněný přístup z minulého režimu změnit, jsou stále ještě „v plenkách“. A v neposlední řadě je nutno si uvědomit, že i na seniory se vztahuje úsloví, že „neznalost zákona neomlouvá“. Seniorskou skupinu obyvatelstva nelze tedy přehlížet a myslet si o ní, že se pohybuje v určitém vakuu.

V úvodu samotného výzkumu byly nejdříve seniorům položeny sociodemografické otázky, které zjišťovaly základní údaje o jejich věku, pohlaví, vzdělání a druhu bydlení. Věk seniorů se pohyboval v rozmezí 65 – 74 let, což je období o kterém se hovoří jako o počínajícím stáří.

Poté následovala první otázka, ve které jsem se jich dotazovala na názor týkající se kvality životního prostředí v ČR. Ze zjištěných výsledků výzkumu vyplývá, že si téměř polovina dotázaných seniorů myslí, že životní prostředí se zhoršuje. Třetina dotázaných seniorů si myslí, že životní prostředí se zlepšilo pouze v oblasti snižování průmyslových exhalací. Vzhledem k šíři záběru problematiky životního prostředí, jak také uvádí HAJN [13], jsem nehodnotila správnost jednotlivých názorů. Lze z nich však odvodit, že životní prostředí je předmětem jejich zájmu. Toto je možno podložit faktem, že se nikdo z dotazovaných odpovědi nezdržel, ani neodpověděl slovem nevím.

Druhá otázka zjišťovala, kterých změn v životním prostředí si respondenti nejčastěji všimají, jak je hodnotí, ale lze z ní také usuzovat, jak jsou jednotlivé změny prezentovány veřejnosti. Z jejich odpovědí vyplynulo, že středem jejich pozornosti jsou změny týkající se zejména nárůstu automobilové dopravy a s tím spojenými negativními

faktory jako je hluk nebo úbytek zeleně díky nárůstu parkovacích ploch. Společně s problémem znečišťování veřejných ploch a přírody odpadky hodnotilo změny v životním prostředí negativně 71,4 % dotázaných seniorů. Tento výsledek zcela koresponduje s HAJNEM [13], který právě automobilismus označuje za významný stresor snižující kvalitu života. V odpovědích lze také objevit fakt, že předmětem zájmu seniorů není především stav globálního životního prostředí, ale naopak toho, se kterým jsou v přímé interakci.

Pokud se dále měli senioři vyjádřit, do jaké míry ovlivňuje toto prostředí jejich zdravotní stav, potom jejich odpovědi ze 71,4 % korespondují s výsledky výzkumu vlivu životního prostředí na zdravotní stav, prováděného v zemích Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj [11]. Zde bylo zjištěno, že se životní prostředí mimo jiné výrazně podílí na vzniku ischemické choroby srdeční, která se řadí mezi nejčastější choroby vyššího věku a mezi hlavní příčiny úmrtnosti ve vyšším věku [41].

Vzhledem k tomu, že v celém výzkumu pracuji poměrně úzce s pojmem životní prostředí a jeho ochrana, bylo nutné ověřit, zda senioři správně chápou jeho význam. Z výzkumu vyplynulo, že senioři ve svých odpovědích nejsou schopni globálního pohledu na pojem životní prostředí a jeho ochrana, ale poukazují pouze na ochranu jednotlivých složek životního prostředí (ochrana vodních zdrojů, ovzduší, přírody atd.). Pouze u dvou z nich se objevuje chápání širších souvztažností, tedy vidění ochrany životního prostředí jako celospolečenského zájmu týkajícího se nejen skupiny, ale i jednotlivce a poukazující na legislativní pozadí této problematiky.

I přes určitou nevyhraněnost názorů na pojem ochrany životního prostředí vyplývá z odpovědí respondentů, že se až překvapivě vysoké procento seniorů (71,4 %) snaží do ní aktivně zapojit. Důvody, které je k tomu vedou nejsou - dle mého názoru - motivovány pouze zlepšením či ochranou životního prostředí, ale také snižováním osobních životních nákladů na provoz domácností, tj. úsporou vody, zateplením domu za účelem snížení nákladů na topení, stejně jako používáním úsporných žárovek s cílem nižších výdajů za elektrickou energii. Jako jedna z mála „nezištných“ forem ochrany životního prostředí je u 64 % uváděna forma třídění odpadů.

Jednou z možností, jak se aktivně zapojit do ochrany životního prostředí, je i výběr výrobků šetrných k životnímu prostředí. Odpovědi na otázku č. 7, zjišťující zohlednění životního prostředí při nákupech, poukazují na to, že rozhodujícím motivačním činitelem při výběru nakupovaných výrobků nejsou ohledy na dopady na životní prostředí, ale dopady na osobní finanční rozpočet. To také podtrhuje fakt, že 72 % dotázaných seniorů se nechává při svých nákupech úplně, nebo alespoň částečně, ovlivňovat reklamou ať už ve formě letáků, nebo v televizi.

V současnosti je zažitým faktem, že environmentální výchova, vzdělávání a osvěta (dále jen EVVO) jsou spojovány pouze s výchovou dětí a mládeže, ale je třeba si i uvědomit, že EVVO by měla mít možnost působit na všechny věkové skupiny obyvatelstva naší republiky [6]. Toto tvrzení je rozporu s faktem, že ani jeden z dotázaných seniorů nenačerpal žádné své poznatky na jakémkoli ekologicky zaměřeném programu či přednášce pro seniory. Nejčastěji uváděná média, ze kterých senioři čerpají své poznatky, jsou televize a tisk. Převažuje tedy pouze pasivní forma získávání informací, jakákoli aktivní forma (přednášky, vzdělávací programy pro seniory) chybí. To se jednoznačně shoduje se zjištěním, že v České republice zatím proběhl pouze jediný, pilotní program environmentální výchovy pro seniory (viz Příloha 1, 3). Vzhledem k tomu, že program byl hodnocen jako kladný a přínosný (viz Příloha 2), mohl by se stát inspirací pro jiné organizace.

Nezbývá než zdůraznit již citované „Zásady OSN pro seniory“ (viz str. 27), které kladou požadavky na možnost přístupu seniorů ke vzdělání, jejich zařazení do společnosti a aktivní účast na formulování a realizace politik, které přímo ovlivňují jejich blaho a možnost podělit se o své znalosti a schopnosti s mladšími generacemi. Právě dosud málo preferovaná oblast životního prostředí ve vzdělávacích programech pro seniory by umožnila naplnění výše uvedených slov. Jedna z oslovených respondentek sama zdůraznila ve své odpovědi nutnost environmentálních znalostí a chování seniorů pro vytváření kladného příkladu svým dětem a vnoučatům.

V tomto názoru mě utvrzují i odpovědi seniorů na otázku č. 10, zda by uvítali možnost dozvědět se více o oblasti životního prostředí a jeho ochraně. 93 % z nich by

ocenilo, pokud budou mít možnost získat či prohloubit nové poznatky v této problematice.

Při následujícím dotazu na vhodnou formu poskytování nových informací 64 %, tj. 9 ze 14 oslovených seniorů uvedlo jako nejvhodnější způsob přednášky. Zajímavé je, že i sami senioři nevidí přednášku čistě jako zdroj informací, ale také jako možnost zpestření, či jako možnost sociálního kontaktu. To koresponduje s doporučeními Metodiky pro místní Agendy 21 v ČR (viz str. 23), která mimo jiné hodnotí i celoživotní vzdělávání stejně jako možnost sociálního kontaktu jako atributy zvyšující kvalitu života a řadí je tím mezi základní principy trvale udržitelného rozvoje.

Zajímavé je, že 57% seniorů by také přivítalo více pořadů k dané oblasti na televizních obrazovkách. Je bohužel faktem, že se televize (pomineme-li pravidelné pořady typu „*Nedej se*“ či jim podobné na ČT 2), a to zvláště komerční, otázkám životního prostředí a environmentální výchovy ve svých pořadech či ve veřejnoprávní reklamě nevěnuje zdaleka tak, jak by bylo potřebné, přičemž výše uvedený poměrně vysoký údaj svědčí o tom, jak senioři tráví svůj volný čas. To dokládají nejen výsledky výzkumu u otázky č. 11, ale i otázky č. 9, kde 74 % seniorů uvedlo, že zdrojem jejich informací je právě televize.

Po zhodnocení jednotlivých položek rozhovorů se domnívám, že životní prostředí v České republice a jeho ochrana nejsou seniorům lhostejné, dokáží k této problematice vyjádřit jasně svůj názor a přemýšlí o ní. Dokazují to i odpovědi na závěrečnou otázku, v níž sami senioři měli přijít s návrhem, jak se do dané problematiky více zapojit a kde v 78,5 % byli schopni přijít s vlastním návrhem či iniciativou.

Velmi moudře se zde vyjádřil jeden ze seniorů, který řekl, že chceme-li měnit životní prostředí k lepšímu, musíme začít tím, že změníme myšlení lidí. A právě tato myšlenka patří mezi základní cíle EVVO.

Výzvou tedy zůstává tuto jejich snahu a zájem podporovat a tím nejen přispívat ke zlepšení životního prostředí, ale především ke zlepšení kvality života každého jednotlivce a současně tak naplňovat slova JANKOVSKÉHO (2003) o lidské zodpovědnosti nejen k sobě, ale i k druhým a také k okolnímu světu.

6 Závěr

Cílem bakalářské práce bylo zjistit názor seniorů na stav životního prostředí v České republice, jejich zájem se na ochraně životního prostředí aktivně podílet a do něj zasahovat a současně zjistit, zda by uvítali možnosti dalšího vzdělávání a osvěty v této oblasti.

Na základě provedeného kvalitativního výzkumu jsem zjistila, že se senioři zajímají o stav životního prostředí v České republice a tento svůj názor jsou schopni specifikovat. Polovina z nich se domnívá, že se stav životního prostředí ČR zhoršuje, či stagnuje, druhá polovina vidí částečné, nebo úplné zlepšení. Jejich názor je tedy nejednotný a naráží na omezenou znalost problematiky.

Senioři projevují zájem se aktivně podílet na ochraně životního prostředí a část z nich se o to již nyní, v rámci svých znalostí a možností, snaží. Stejně jako u poznatků o životním prostředí i u možností, jak se aktivně zapojit do ochrany životního prostředí naráží především na neznalost. To poukazuje na fakt, že senioři jsou v oblasti environmentální výchovy, vzdělávání a osvěty přehlíženou skupinou, a to i přes to, že právo na vzdělání patří mezi základní lidská práva a mělo by být podporováno bez ohledu na věk. Dalším důvodem v případě jejich „ekologické pasivity“ je nemožnost se jakkoliv podílet. To se týká především seniorů žijících v Domovech pro seniory.

Jednoznačně kladné bylo vyjádření seniorů o potřebě a možnosti dalšího vzdělávání v oblasti problematiky životního prostředí. Sami senioři v tom spatřují nejen možnost být nápomocen při ochraně životního prostředí, které vidí jako odkaz dalším generacím, ale také jako možnost naučit se být šetrným ke své vlastní domácnosti. Dalším důležitým aspektem jejich zájmu o EVVO je možnost obohacení života o nové vjemy a poznatky, vytváření nových sociálních kontaktů a pocit prospěšnosti.

Domnívám se, že vytváření environmentálních programů pro seniory má význam a budoucnost a jejich využití je třeba spatřovat nejen v oblasti životního prostředí, ale také v oblasti sociální.

Výsledky bakalářské práce budou využity organizacemi, které se zabývají se environmentální výchovou, vzděláváním a osvětou, ale současně mohou inspirovat i samotné seniorské organizace při tvorbě nových programů pro seniory.

7 Klíčová slova

Senior

Životní prostředí

Ochrana životního prostředí

Environmentální výchova, vzdělávání a osvěta

8 Seznam použitých zdrojů

1. ADAMOVIČ, Jiří et al. *Živel země*. 1. vyd. Praha: Agentura Koniklec, 2004. 358 s. Edice živly. Sv. 4. ISBN 80-902606-5-9.
2. BÍZKOVÁ, Rut et al. *Životní prostředí v České republice 1989 – 2004*. 1. vyd. Praha: Cenia, česká informační agentura životního prostředí, 2005. 111 s. ISBN 80-85087-56-1.
3. BRANIŠ, Martin. *Základy ekologie a ochrany životního prostředí*. 3. vyd. Praha: Informatorium, 2004. 203 s. ISBN 80-7333-024-5.
4. CENIA, česká informační agentura životního prostředí. *Zpráva o životním prostředí České republiky 2006*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2007. 221 s. ISBN 978-80-7212-474-9.
5. CENIA, česká informační agentura životního prostředí. *Životní prostředí – prostředí pro život?* Praha: Cenia, 2007. 86 s. ISBN 80-85087-60-X.
6. CENIA.CZ. *O environmentálním vzdělávání, výchově a osvětě* [online]. [cit. 2008-02-12]. URL: <[http://www.cenia.cz/web/www/web-pub2.nsf/\\$pid/MZPMSFGSJ1VT](http://www.cenia.cz/web/www/web-pub2.nsf/$pid/MZPMSFGSJ1VT)>.
7. CENTRUM PRO OTÁZKY ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ. *Sociální a kulturní ekologie* [online]. [cit. 2007-12-20]. URL: <<http://cozp.cuni.cz/COZP-22.html>>.
8. CIR E-LEARNING. *Vysvětlení pojmu*. [online]. [cit. 2007-11-25]. URL: <<http://elearning.cir.cz/1550040/vysvetleni-pojmu>> .
9. COOPER, Geoff. Vztahy mezi ekologickou výchovou a výchovou k trvale udržitelnému rozvoji. *Bedrník*. 2002, roč. 1 č. 1, s. 13 – 14.
10. DEMOGRAFIE.INFO. *Stárnutí populace podle výsledků projekce ČSÚ* [online]. [cit. 2007-12-25]. URL: <http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku &artclID=34>.
11. *Environmentální výhled OECD = Environmental Outlook*. Redakce českého vydání ing. Karel Jech. Praha: Ministerstvo životního prostředí ČR, 2002. 324 s.

ISBN 92-64-18615-8.

12. FOŘT, Petr. *Jak stárnout pomalu: nejen zdravou výživou*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: 2001. 260 s. ISBN 80-238-7893-X.
13. HAJN, Václav. *Ekologie člověka*. 3. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999. 232 s. ISBN 80-7067-963-8.
14. HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990. 407 s. Pyramida. ISBN 80-7038-158-2.
15. HOLMEROVÁ, Iva – JURAŠKOVÁ, Božena – ZIKMUNDOVÁ, Květa. *Vybrané kapitoly z gerontologie*. Gema, 2002. 110 s.
16. HŮNOVÁ, Iva – JANOUŠKOVÁ, Svatava. *Úvod do problematiky znečištění venkovního ovzduší*. Praha: Karolinum, 2004. 114 s. ISBN 80-246-0796-4.
17. INSTITUT CELOŽIVOTNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ. *Univerzita třetího věku: Evropská federace studujících seniorů (EFOS)* [online]. [cit. 2007-12-25]. URL: <<http://www.lli.vutbr.cz/aktuality-1174637094>> .
18. JANKOVSKÝ, Jiří. *Etika pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: TRITON, 2003. 223 s. ISBN 80-7254-329-6.
19. KALVACH, Zdeněk – ONDERKOVÁ, Alice. *Stáří: Pojetí geriatrického pacienta a jeho problémů v ošetrovatelské praxi*. 1. vyd. Praha: Galén, 2006. 44 s. ISBN 80-7262-455-5.
20. KVASNIČKOVÁ, Danuše, et al. *Enviromentální informace a osvěta*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 1998. 84 s. ISBN 80-7212-048-4.
21. LÖW, Jiří – MÍCHAL, Igor. *Krajinný ráz*. 1. vyd. Kostelec nad Černými Lesy: Lesnická práce, 2003. 552 s. 1 CD-ROM. ISBN 80-86386-27-9.
22. MÁCHAL, Aleš. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*. 1. vyd. Brno: Rezekvítek, 2000. 205 s. ISBN 80-902954-0-1.
23. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Zásady OSN pro seniory online*. [cit. 2008-01-06]. URL: <<http://www.mpsv.cz/cs/1111>>.

24. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Národní program přípravy na stárnutí na období let 2003 – 2007* [online]. [cit. 2008-01-10]. URL: <<http://www.mpsv.cz/cs/1057>> .
25. MINISTERSTVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ ČR. *Termíny, definice v ČR* [online]. [cit. 2007-11-22]. URL: <[http://www.env.cz/AIS/web-pub.nsf/\\$pid/MZPKBFB1O09O](http://www.env.cz/AIS/web-pub.nsf/$pid/MZPKBFB1O09O)> .
26. MINISTERSTVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ ČR. *Národní síť středisek a center environmentální osvěty a vzdělávání. Závěrečná zpráva* [online]. [cit. 2007-12-27]. URL: <<http://www.env.cz/www/zamest.nsf/defc72941c223d62c12564b30064fdcc/f553f25513cffa73c12569ce0043c7d0?OpenDocument>> .
27. MINISTERSTVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ ČR. *České ovzduší má problém – topení uhlím a automobilovou dopravu* [online]. [cit. 2008-02-05]. URL: <[http://www.env.cz/___C1256E850039BDD6.nsf/\\$pid/mzpjkmfmyscf5](http://www.env.cz/___C1256E850039BDD6.nsf/$pid/mzpjkmfmyscf5)> .
28. MINISTERSTVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ ČR. *Strategie UNECE pro vzdělávání k udržitelnému rozvoji* [online]. [cit. 2008-02-06]. URL: <[http://www.env.cz/AIS/web-pub.nsf/\\$pid/MZPMNF8Z6SCK](http://www.env.cz/AIS/web-pub.nsf/$pid/MZPMNF8Z6SCK)> .
29. MINISTERSTVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ ČR. *Výsledky projektů NNO podpořených dotací MŽP* [online]. [cit. 2008-02-15]. URL: <<http://www.env.cz/projekty.2001/a6297.html>> .
30. NÁTR, Lubomír. *Země jako skleník: proč se bát oxidu uhličitého?* 1. vyd. Praha: Academia, 2006. 143 s. Průhledy. Sv. 2. ISBN 80-200-1362-8.
31. PŘÍRODA.CZ. *Odborný slovník - heslo životní prostředí* [online]. [cit. 2007-11-20]. URL: <<http://www.priroda.cz/slovník.php?detail=8>> .
32. REICHHOLF, Josef. *Žít a přežít v přírodě: ekologické souvislosti*. Přeložil Evžen Kůs; ilustrace Fritéz Wendler. 2. vyd. Praha: Ikar; Knižní klub, 2002. 223 s. Průvodce přírodou. ISBN 80-242-0784-2.

33. REITSCHMIEDOVÁ, Alena et al. *Metodika pro místní Agendy 21 v České republice : strategie, postupy a techniky uplatnění MA21 na místní a regionální úrovni ČR*. 1. vyd. [Praha: Ministerstvo životního prostředí], 2003. (přeruš. str.).
34. SCOTT, Michael. *Příroda a ekologie*. 1. vyd. Praha: Svojtka a Vašut, 1996. 160 s. ISBN 80-7180-070-8.
35. SKLENIČKA, Petr. *Základy krajinného plánování*. 2. vyd. Praha: Naděžda Skleničková, 2003. 321 s. ISBN 80-903206-1-9.
36. *Státní politika životního prostředí České republiky 2004 – 2010*. Ministerstvo životního prostředí. 2004. 56 s.
37. STŘEDISKO EKOLOGICKÉ VÝCHOVY A ETIKY RÝCHORY. *Seniori a ekologie? Proč ne...* [online]. [cit. 2008-02-15]. URL:< http://www.sever.ecn.cz/index.php?hk_akce2006_seniori.html>.
38. ŠEMBEROVÁ, Jana. *Univerzita třetího věku na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích. Vzdělávání seniorů na vysokých školách v České republice 2004*. České Budějovice: JU, ZSF, 2004. 133 s. ISBN 80-7040-746-8.
39. ŠTILEC, Miroslav. *Program aktivního stylu života pro seniory*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 136 s. ISBN 80-7178-920-8.
40. ŠTULC, Miloslav – GÖTZ, Antonín. *Životní prostředí: učebnice pro střední školy; příručka pro učitele*. 3. vyd. Praha: Nakladatelství České geografické společnosti, s.r.o., 1999. 67 s. ISBN 80-86034-37-2.
41. TOPINKOVÁ, Eva. *Geriatric pro praxi*. 1. vyd. Praha: Galén, 2005. 270 s. ISBN 80-7262-365-6.
42. UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ. *Nabídka kurzů pro akademický rok 2007/08 pro zápis do 1. ročníku* [online]. [cit. 2008-02-17]. URL: <http://web.utb.cz/?id=0_3_13_0&lang=cs&type=0>.
43. U3V VŠCHT PRAHA. *Ochrana životního prostředí* [online]. [cit. 2008-02-17]. URL: <<http://senior.vscht.cz/>>.

44. *Zákon č. 17/1992 Sb. ze dne 5. prosince 1991 o životním prostředí*
45. *Zákon č. 114/1992 Sb. ze dne 19. února 1992 o ochraně přírody a krajiny*
46. ZDRAVÍ-EU. PORTÁL EU O VEŘEJNÉM ZDRAVÍ. *Sociální prostředí*. [online]. [cit. 2007-12-05]. URL: <http://ec.europa.eu/health-eu/my_environment/social_environment/index_cs.htm> .

9 Přílohy

9.1 Seznam příloh

1. Pozvánka na ekologický seminář pro seniory
2. Fotografická příloha k projektu Senioři a ekologie? Proč ne...
3. Vyhodnocení projektu Senioři a ekologie? Proč ne...
4. Fotografie z tábořského G-centra
5. Kurz „Ochrana životního prostředí“ na U3V VŠCHT Praha
6. Osnova rozhovoru s respondenty

Příloha 1 – Pozvánka na ekologický seminář pro seniory

STŘEDISKO EKOLOGICKÉ VÝCHOVY A ETIKY RÝCHORY
pořádá blok šesti ekologických seminářů pro
AKTIVNÍ SENIORY s názvem

SENIORI A EKOLOGIE? PROČ NE...

Semináře budou vedeny netradiční formou předpokládající ochotu zapojit se do diskuse, spolupracovat, tvořit...

KDY: začátky seminářů budou od 9 hodin, délka cca 4 hodiny

1. seminář – 22.5. – úvod do ekologie a ekologicky šetrné výroby
2. seminář – 20.6. - odpady, jejich třídění, obnovitelné a neobnovitelné zdroje
3. seminář – 25.7. – ekologie a tradice, dílna s výrobou (dle předchozí dohody)
4. seminář – 29.8. – fauna ČR, vymírání druhů – příčiny, následky
5. seminář – upřesníme – flora ČR, stromy, ruční výroba papíru ze starých novin
6. seminář – upřesníme – exkurze do území Natura2000

Jednotlivé semináře budou čerpat ze znalostí získaných v předchozích, proto doporučujeme účastnit se všech seminářů

KDE: ve středisku SEVER, Kavčí plácek 121, Hradec Králové 3

ZA KOLIK: cena jednoho semináře je 50 Kč, pakliže zaplatíte najednou všech šest seminářů, bude poplatek 200 Kč – v ceně je zahrnuta káva, čaj, šťáva, materiál na ruční dílny a další materiál (pracovní listy, letáky atd.)

S SEBOU: bačkory, zápisník, psací potřeby, svačinu a hlavně dobrou náladu a ochotu spolupracovat

PLATBY: na místě před zahájením semináře nebo na účet č. 272921823/0300 (před seminářem nutno doložit doklad o zaplacení)

PŘIHLÁŠKY: telefonicky či e-mailem do **17.5.2006** na níže uvedený kontakt

BLIŽŠÍ INFORMACE: Karin Richterová, Sever, Kavčí plácek 121, Hradec Králové 500 03, tel: 495 580 319, e-mail: sever-hk@ekologickavychova.cz

Projekt byl finančně podpořen v grantovém řízení MŽP. Materiál nemusí vyjadřovat stanoviska MŽP.

Zdroj: [37]

Příloha 2 – Hodnocení úspěšnosti projektu „Senioři a ekologie? Proč ne ...“

Ministerstvem životního prostředí

Projekt: (297/06) Senioři a ekologie? Proč ne?

Dotace MŽP: 87.500,- Kč

Zatřídění projektu

Forma výstupu: [Konference, semináře, besedy, přednášky, soutěže](#)

Cílová skupina: [Široká veřejnost](#)

Obsah: [Ostatní osvětová činnost](#)

Dosažené výsledky a kvantifikace výstupů projektů

Počet osob podílejících se na realizaci projektů.

Na realizaci projektu se podílely 2 osoby (Karin Richterová a Lenka Hronešová)

Počet proběhlých akcí (např. semináře, konference, jednání, kroužky) / počet účastníků.

Počet seminářů: 5

Počet účastníků: 98

Počet publikovaných referencí v médiích.

1 tisková zpráva

2 články v tisku

2 rozhovory v Českém rozhlase Hradec Králové

Přehledné a stručné srovnání dosažených výsledků se stanovenými cíli

Oproti plánovaným šesti seminářům jsme nakonec uskutečnili pouze pět seminářů. Posledním (šestým) seminářem měl být výlet do "naturového" území, ale z důvodů špatné pohyblivosti účastníků seminářů, byl zrušen a to i z důvodů chladného počasí. Při psaní grantové žádosti jsme bohužel nemohli odhadnout, jakou budou mít účastníci seminářů kondici a zdravotní stav.

Protože se jednalo o pilotní projekt, v průběhu plánování a při samotných seminářích bylo třeba program přizpůsobovat na místě, vždy v reakci na zdravotní stav a schopnost koncentrace účastníků, takže původně stanovené cíle nebyly splněny 100%.

Nicméně přesto si myslíme, že projekt více než 100 % naplnil původní myšlenku a díky navázaným kontaktům bude dále pokračovat (viz níže).

Přínos projektu pro hlavní cílové skupiny

Senioři jsou v oblasti ekologické výchovy často opomíjenou cílovou skupinou, což nám potvrdili i sami účastníci, který při závěrečném rozhovoru sami zhodnotili semináře jako přínosné a to zejména v těchto bodech:

- získání nových informací

- uvedení již dříve získaných informací na pravou míru

- propojení již dříve získaných informací (uvědomili si souvislosti)

- nové aktivity (účastníci se aktivně zapojovali), které vedli k jednoduššímu pochopení problému

- posílení sebevědomí - mohli zúročit své vlastní zkušenosti, nebyli jen pasivními posluchači

- díky získaným informacím chtějí více působit na svou rodinu a okolí

Přínos projektu pro řešitele

Pro nás byl projekt novou zkušeností, uvědomili jsme si, že práce se seniory je sice podobná práci s dětmi, ale v žádném případě nesmíme zapomínat na věk účastníků a je třeba je brát jako sobě rovné a často s velikými zkušenostmi.

Přínosy:

- nové zkušenosti s odlišnou cílovou skupinou, než s jakou běžně pracujeme
- intenzivnější zpětné reakce účastníků
- vznik dlouhodobější spolupráce

Zásadní změny v postupu a problémy při řešení projektu

Mimo výše jmenovaného, k žádným zásadním změnám ani problémům nedošlo, pouze jsme museli dle přání účastníků přeskládat jednotlivá témata, což celkový záměr nenarušilo.

Udržitelnost - jak je zajištěno využití výsledků projektu po vyčerpání grantu, jakou máte představu o další udržitelnosti či budoucím rozvoji aktivit a cílů, které byly předmětem tohoto projektu.

Díky projektu jsme navázali spolupráci se Sdružením seniorů v Hradci Králové a již nyní plánujeme další semináře, méně náročné terénní semináře a další společné aktivity, které by měly být systematické a dlouhodobé a měly by prohlubovat povědomí seniorů převážně o dění v Hradci Králové a okolí a seznamovat je místními krásami a udržitelném způsobu života všeobecně.

Zdroj: [29]

Příloha 3 - Fotografická příloha k projektu Senioři a ekologie? Proč ne...

Seminář o odpadech

Seminář zaměřený na téma Ekologicky šetrný výrobek

Zdroj: [29]

Příloha 4 – Fotografie z táborského G-Centra

Zdroj: Vlastní

Ochrana životního prostředí

Rozsah kurzu 4 semestry (po 14 týdnech), 2 hodiny týdně

Anotace kurzu

V kurzu **Ochrana životního prostředí** budou studenti formou vybraných přednášek seznamováni nejenom s nejmodernějšími poznatky v daném spektru problematiky týkající se ochrany životního prostředí a souvisejících otázek, ale také budou mít možnost i sami navozovat další témata ve studiu a do jisté míry ovlivňovat obsahovou náplň studia.

Náplň kurzu

Ekologie jako základní věda o životním prostředí. Historie. Definice a základní pojmy. Atmosféra, hydrosféra a pedosféra - média pro život organismů na zemi.

Živé složky zemského ekosystému.

Vliv některých známých látek na životní prostředí a zdraví lidí a ostatních živočichů
Průmyslové havárie a jejich dopad na životní prostředí. Konkrétní případy důsledků úniku toxických látek do životního prostředí při průmyslových haváriích a vliv přírodních katastrof na související ekosystém.

Ekologická a bezpečnostní rizika, pracovní podmínky

Toxikologie. Účinky toxických látek na zdraví člověka. Působení cizorodých látek v organismu - způsoby jejich vstupu, distribuce, metabolických přeměn a vylučování. Příklady působení konkrétních anorganických a organických škodlivin.

Ovzduší jako složka životního prostředí, složení, změny, škodlivé látky, kyselý déšť

Vývoj ochrany ovzduší v ČR od roku 1990

Meteorologie, počasí, vliv na zdraví a pohodu

Významné atmosférické jevy, fronty, proudění vzduchu, tornáda, hurikány

Odpadní vody, jejich čištění, požadavky na kvalitu vypouštěných vod, intenzifikace čistírenských procesů

Plasty v životním prostředí

Odpady ze zemědělství, kompostování, anaerobní procesy.

Sklářský průmysl a jeho vliv na životní prostředí, klady a zápory použití skleněných produktů - obalů.

Příklady dekontaminačních technologií, zjišťování toxicity vybraných látek na životní prostředí, biotesty, El-Nino (prezentace studentských prací)

Činnost České inspekce životního prostředí

Komunální odpady, zpětný odběr a využití odpadů z obalů

Skládky, skládkový plyn a bioplyn obecně

Dekontaminační technologie, staré zátěže životního prostředí

Životní prostředí a ekonomie

Forma výuky

Výuka probíhá převážně formou dvouhodinových přednášek, alternativně vzhledem k dojezdovým vzdálenostem studentů, spojených do čtyřhodinových bloků jedenkrát za dva týdny. V případě možností, zájmu a mobility studentů se počítá s exkurzemi maximálně dvakrát za semestr.

Historie kurzu

První běh kurzu byl zahájen v roce 2004 a z 30 přihlášených kurz dokončilo 19 účastníků. V současné době probíhá 2. a 3. běh a je v něm zapsáno 40 posluchačů. Další běh kurzu bude zahájen v září 2008, přihlášky se přijímají do 31. května 2008, po dohodě v případě kapacitních možností i později.

Garant kurzu

Školícím pracovištěm a garantem kurzu je Ústav chemie ochrany prostředí VŠCHT Praha.

Aktualizováno: 16. ledna 2008

Zdroj: [43]

Příloha 6 – Osnova rozhovoru s respondenty

Úvodní slovo: „*Jmenuji se Iva Horatlíková, studuji na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích obor Rehabilitační – psychosociální péče o postižené děti, dospělé a seniory. V současné době pracuji na bakalářské práci na téma: „Názor seniorů na stav životního prostředí České republiky“.*

Ráda bych Vás požádala o rozhovor, který je důležitý při realizaci výzkumu, který je pro dokončení mé bakalářské práce nezbytný. Rozhovor je naprosto anonymní, nemusíte se tedy bát, že údaje, které mi sdělíte budou zneužity. V případě Vašeho souhlasu si rozhovor budu nahrávat na diktafon, což mi velmi pomůže při jeho dalším písemném zpracování. Poté bude záznam vymazán.“

Pohlaví:

Věk:

Vzdělání: základní učňovské středoškolské vysokoškolské

Typ bydlení: RD Byt DS DPS

1. Jaký je Váš názor na současný stav životního prostředí v ČR?
2. Zaregistroval(a) jste v tomto směru nějaké významné změny ve svém okolí?
3. Ovlivňuje podle Vás kvalita životního prostředí Váš zdravotní stav?
4. Víte, co je to ochrana životního prostředí?
5. Je podle Vás v ČR dostatečná?
6. Zapojujete se do ní nějakým způsobem?
7. Myslíte na životní prostředí při běžných nákupech?
8. Ovlivňuje Vás při nákupech reklama?
9. Kde o životním prostředí a jeho ochraně čerpáte poznatky?
9. Uvítal(a) byste možnost se dozvědět více?
10. V jaké formě by Vás nové informace nejvíce oslovovaly?
11. Měl byste sám nějaký nápad, jak by se senioři mohli v této problematice více zapojit?

„Děkuji za příjemný rozhovor i Váš čas.“